

POGLED NA 200 GODINA ETNOLOŠKE ZNANOSTI

Naslov ovoga kratkoga prikaza, pogotovu kad se radi o etnološkoj znanosti, a ne samo o sakupljačkoj i opisivačkoj djelatnosti, koja je i u etnologiji veoma stara, može se učiniti neobičnim. Jer navikli smo - prema najraširenijem shvaćanju - početak etnologije kao znanosti stavljati na početak druge polovice 19. stoljeća (dakle pred kojih 100-115 godina), premda je poznato da se pokušaji interpretacije etnografsko-etnoloških podataka nalaze u pojedinih pisaca, naročito filozofa, već od 16. stoljeća, a česti su u 18. stoljeću. No to su u najboljem slučaju samo preteče etnologije, a o posebnoj znanosti tada se još ne može govoriti.

Početak jedne znanosti u današnjem smislu može označivati vrijeme u koje se: a) osjetila potreba da se za proučavanje nekog određenog područja stvarnosti utemelji jedna nova znanost; b) kad se za tu novu znanost uvelo i novo ime koje se održalo i u njenu daljem razvoju; c) kad su se jasno očitovali naponi da se toj novoj znanosti odredi njen predmet i pronade metoda rada. U novije vrijeme s pravom se počelo posvećivati više pažnje istraživanjima i o početku etnologije, jer upravo po takvu početku možemo najbolje vidjeti njene prave korijene i bolje razumjeti pravac njena daljeg razvoja. Takva nastojanja imala su i svoj odjek na IX. međunarodnom kongresu antropoloških i etnoloških znanosti (Chicago, 1973), gdje je na tom poslu radila i posebna sekcija Kongresa. Rezultat toga je i knjiga "Towards a science of man. Essays in the history of anthropology" (Mouton, Haag-Paris 1975; tu je objavljeno i predavanje V. Belaja o našem Antunu

Radiću).

Ovaj kratki "pogled" ne može se, dakako, baviti iscrpnije poviješću etnološke misli, njena razvoja i konkretnih dostignuća. Većina podataka za to ionako je dovoljno poznata. Ipak je - radi uočavanja razvojnog puta etnologije - potrebno da se i u ovako kratku pregledu bar letimice spomenu neki od najvažnijih momenata iz te poznate povijesti. S druge strane, zbog karaktera cijeloga rada, ne će biti moguće, a nije za ovu svrhu ni potrebno, da se ovom prigodom pobliže zadržavamo na nekim novijim pojavama u etnologiji, koje bi inače zahtijevale potpuniji kritički prikaz i detaljniju obradbu (npr. "strukturna antropologija", koncepcija "etnosa" i sl.).

Općenito se znade da je prvo djelo komparativnoga karaktera na temelju etnološkoga materijala objavljeno već god. 1724 (J.-F. Lafitau, *Moeurs des sauvages américains comparés aux mœurs de premiers temps*), a poslije njega je slijedio niz sličnih radova, naročito u Francuskoj (da spomenemo samo A.-Y. Gogueta i njegovo djelo *De l'Origine des lois, des Arts et des Sciences, et leurs Progrès chez les anciens peuples*, 3 sv., 1758). Već godinu dana poslije Lafitaua (1725) doista se i osjetila potreba za jednom novom znanošću, koja bi se posebno bavila takvim pitanjima (Giambattista Vico, *Principi di una scienza nuova d'intorno alla commune natura delle Nazioni*). No na tome je ostalo. Manje je poznato da je jedna cijela "škola" tzv. škotskih "moralnih filozofa" (ili "škola zdravog razuma") pokušavala dati "prirodnu historiju čovjeka" i njegova društva. Ovamo idu Adam Ferguson (*An essay on the history of civil society*, 1767) i Henry Home, lord Kames (*Sketches of the history of man*, 1774). Ferguson je, prema današnjem našem znanju, prvi uveo izraze "divljaštvo", "barbarstvo" i "civilizacija" za stupnjeve razvitka i tvrdio da u američkim Indijancima "vidimo kao u zrcalu crte naših vlastitih predaka". Takvi pojmovi i stavovi

vi karakteristični su za cijelu kasniju etnologiju 19. stoljeća. Na drugoj je strani jedan švedski profesor ekonomije, Anders Berch, već god. 1773. dao u naslovu svoga malenoga djelca o oračim spravama pravi znanstveni program etnologije: *Methodus investigandi origines gentium ope instrumentorum ruralium*. Ipak - to još nije ona željena "nova znanost", koja bi zasluživala novo, posebno ime. I do pred nekih desetak godina još nam je uvijek druga polovica 19. stoljeća, kad su se počela javljati prva značajnija etnološka djela (Bastian, Tylor, Morgan), značila i početak etnologije, ili smo ga stavljali najranije u drugu četvrtinu toga stoljeća, kad su se počela osnivati društva s etnološkim imenom, premda ne i s pravim etnološkim programom (Paris, New York, London).

No novija istraživanja (prerano umrli Geza de Rohan-Csermak, *Ethnologia Europaea*, 1967; Hans Fischer *Zeitschrift für Ethnologie*, 1970) otkrila su nove činjenice, davno zaboravljene, i pokazala da početak etnologije kao znanosti treba pomaknuti bar za 65-85 godina ranije nego što se to dosad činilo. I tako imamo doista prije 200 godina, godine 1775 - onda kad i Johann Gottfried Herder objelodanjuje svoje važne "Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit" - prvi put spomenuto ime naše znanosti u njemačkom obliku "Völkerkunde", a istodobno, u istom izvoru, s istim značenjem i u nazivu grčkoga podrijetla "Ethnographia" (Fischer, 1970: 170). Radi se o knjizi redovnog profesora historije na sveučilištu u Göttingenu, Johanna Christoha Gatterera, "Abriss der Geographie". Iako je "Völkerkunde" ili "Ethnographia" ondje shvaćena kao dio geografije (ili kao jedna od 4 znanosti koje prema Gattereru čine "Erdbeschreibung" - opis Zemlje, geografiju), ipak imamo dovoljno indicija da obje navedene riječi, koje se ovdje javljaju po prvi put, doista odgovaraju onome što mi danas nazivamo etnologijom. Cijeli niz daljih njemačkih djela i časopisa od kraja 18. sve do sredine 19. stoljeća bavi se etnologijom ("Völkerkunde" ili "Ethnographie") u vezi s "Länderkunde" (tj.

s dijelom geografije). Iz tih publikacija sve je jasniji etnološki karakter te "Völkerkunde" ili "Ethnographie". Theophil Friedrich Ehrmann navodi god. 1806. što sve obraduje "Völkerkunde (Ethnographie, ehemals auch moralische Geographie genannt)" i poslije nabiranja razliĉnih dijelova kulture završava izriĉito: "und die Kultur überhaupt" (Fischer, 1970: 172). Tu dakle imamo pred 170 godina odreĊen i predmet etnologije. U jednom drugom ĉlanku iz god. 1808, oĉito istoga autora, spominje se i "allgemeine Völkerkunde" (što odgovara kasnijoj etnologiji za razliku od "besondere Völkerkunde", što bi bila "etnografija"), pa pišac kaŹe da je tu disciplinu nekoĉ Voltaire ("nicht so ganz mit Unrecht") nazivao filozofijom geografije, a Nijemac Meiners ("etwas zu einseitig und unbestimmt") poviješću ĉovjeĉanstva ("Geschichte der Menschheit", Fischer, 1970: 172).

Još je vaŹnije (takoĊer po H. Fischeru) da se na francuskom jeziĉnom podruĉju pred okruglo 200 godina javlja i sam naziv "etnologija" (Alex. César Chavannes, profesor akademije u Lozani, Essai sur l'Education intellectuelle avec le Projet d'une Science Nouvelle, Lausanne, 1787). Tu se dakle opet predlaŹe "nova znanost", ali veĉ sa svojim imenom: to je opĉa znanost o ĉovjeku, "antropologija", a jedan njen dio je "etnologija". Chavannes govori da se ta "opĉa znanost o ĉovjeku" ("la science générale de l'homme") bavi razliĉnim ljudskim zajednicama, kako su se ta društva (sociétés) formirala i kako su se pomalo uzdizala "do razliĉnih stupnjeva kulture" ("à divers degrés de civilisation", Fischer, 1970:179, po Topinardu). A upravo to posljednje, to je etnologija: "Tel est le second objet de l'Anthropologie prise au sens général, et la partie qui lui serait destinée, nous l'appelons Ethnologie (de εἶνος nation)" (Fischer, 1970: 180, po originalu). Sedam toĉaka koje se dalje navode kao zadaća takve etnologije u potpunosti odgovaraju zadaćama moderne historijske etnologije. Stoga i Paul Topinard, pišući god. 1891. o Chavannesu, ovako karakterizira njegovu etnologiju (Fischer, 1970: 179):

"2° l'ethnologie ou l'histoire des progrès des peuples dans la civilisation" (dok je "Anthropologie proprement dite ou science de l'Homme" antropologija u našem smislu). --- I u Njemačkoj javlja se pridjev "ethnologisch" već god. 1844, a izraz "Ethnologie" god. 1851. sa zanimljivim značenjem "Ethnologie oder Nationalität der Völker (Karl Vollgraff; Fischer, 1970: 181).

Veoma je zanimljivo otkriće G. de Rohan-Csermaka (Ethnologia Europaea, 1967) da je znameniti fizičar, matematičar i filozof André-Marie Ampère (rođen također pred 200 godina, 1775, a umro pred 140 godina, 1836), koga Francuzi zovu "le grand Ampère", u svom nastojanju (u nekoliko navrata, 1830, 1832. i 1834) da napravi sistem ili tabelu znanosti dao etnologiji takvo mjesto kakvo joj se ni sami kasniji etnolozi nisu usudili dati. God. 1832. on sve znanosti dijeli na "Noologiques" (mi bismo rekli "duhovne"; A. Radić, koji je poznao francusku literaturu, svrstao je "narodoznanstvo", etnologiju također među "noologičke" znanosti!) i "Cosmologiques" ("kozmoške", danas "prirodne"). Noološke se dalje dijele na "Sociales" i "Noologiques proprement dites" (noološke u pravom smislu, tj. filozofiju i sl.). Socijalne se dijele na "političke" i "historijske", a ove na "Institutionelles" (pravo, teologija) na "Ethnologiques", koje obuhvaćaju historiju i etnologiju. God. 1834. dijele se "socijalne" znanosti na "Politiques (etc.)" i na "Sciences ethnologiques", a ove na "Historiques" (s historijom, teologijom i njihovim ograncima) i na "Ethnologiques proprement dites" (etnologija i arheologija). Etnologija se dalje dijeli na "elementarnu" i "komparativnu", "elementarna" na "etnografiju" i "Toporistique" (valjda opisna geografija), a "komparativna etnologija" na "etnogeniju" ("Ethnogéenie") i "komparativnu geografiju". Zanimljivo je napomenuti da je Ampère bio profesor na École Polytechnique, kad je 1814. onamo kao đak došao A. Comte, pa je možda Ampère i na njega utjecao. U svakom slučaju i Comte je kasnije "zamislio jednu hijerarhiju znanosti", ali - "sa sociologijom kao završnim ka-

menom" (Kroeber 1958/1966: 75).

Dok se u Njemačkoj "Völkerkunde", kako je bila postavljena od Gatterera, održala do polovice 19. stoljeća, na francuskom području poslije Chavannesa i poslije Ampèrea dolazi do prekida, pa su ti početni uspjesi pali u zaborav. To je zacijelo posljedica francuske revolucije, a vjerojatno u vezi s tim i posljedica prodora fizičke antropologije, kad se osnivaju "etnološka" društva (prvo, kao što je poznato, Société Ethnologique de Paris, 1839) i kad "science de l'ethnologie" ne označava samo etnologiju, nego još više fizičku antropologiju. Ipak ni u to vrijeme nije se etnologija posve izgubila, premda je bila potisnuta od antropologije. Engleski antropolog James Cowles Prichard karakterizira god. 1843 (u svojem djelu "Natural History of Man") etnologiju ovako: "The history of nations termed ethnology, must be mainly founded on the relation of their languages".

Unatoč tome etnologija ponovno oživljava tek u drugoj polovici 19. stoljeća, kad se konačno formira kao samostalna znanost i kad je društvo pomalo prihvaća kao takvu. To je "klasično" doba njena razvoja i njenih najsajnijih predstavnika. Kao i njihovi prethodnici, i oni žele da otkriju povijest, dotično povijesni razvoj - kao što s blagom ironijom primjećuje i naš Antun Radić (1896 (191) govoreći o građi "za historiju (ili - kako se radije kaže - evoluciju)" - čovjeka i njegova načina života i uvjereni su da to i čine, premda je među njima bilo mnogo prirodnjaka, liječnika i pravnika, ali - ni jedan historičar.

U Njemačkoj Adolf Bastian (1826-1905) ne organizira samo glavne preduvjete za razvitak etnologije (berlinski muzej 1860, Zeitschrift für Ethnologie 1868/69, Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte), nego iznosi i svoje poznate, u prvom redu psihološki orijentirane koncepcije za interpretaciju etnoloških činjenica: "elementarnu misao", "narodnu misao" i (na kraju i usput) "hibridizaci-

ju" putem miješanja. --- U Engleskoj Edward B. Tylor (1832-1917) konačno - nekih 40 godina poslije Ampèrea, preko 80 godina poslije Chavannesa i gotovo 150 godina poslije Vica - stvarno i formalno osniva svoju "science of culture", jasno joj određuje i definira predmet - kulturu i svjesno nastoji svim mogućim načinom naći metodička sredstva za dobivanje što sigurnijih znanstvenih rezultata (survivali, statistika "adhezija", klasifikacija i dr.). Nije čudo zato što su ga u anglosaskom svijetu držali i drže osnivačem etnologije, koju su u Engleskoj zvali "znanost g. Tylora". --- U Americi Lewis Henry Morgan (1818-1881), bez posebnog teoretskog raspravljavanja, praktično se služi u svojem proučavanju sistema nazivlja srodstva sličnom koncepcijom kao i Tylor, nastoji svojom "periodizacijom" dati što čvršći vremenski i sadržajni okvir svojim zaključcima i provodi prva sistematska "terenska" istraživanja u svjetskim razmjerima. --- Cijeli niz istaknutih predstavnika etnologije u različnim zemljama, naročito u Engleskoj, radi u istom pravcu, ali ne doseže veličinu spomenutih prvaka. Sama po sebi ispravna ideja evolucije, glavna značajka ovoga razdoblja, kod njih se ponajviše ukružuje u nedokazivu, suhu, unilinearnu shemu, koja je nešto sasvim drugo nego Darwinova koncepcija toga pojma u biologiji, koja shvaća razvoj multilinearano, u više pravaca (kao grananje kod drveta). Za etnologa je zanimljivo usput dodati da se veliki prirodoslovac Charles Darwin (1806-1882), osim što se proslavio svojim najčuvenijim djelom "On the Origin of Species..." (1859), u svom drugom važnom djelu "The Descent of Man and Selection in Relation to Sex" (1871, prošireno izdanje 1878) historijski istražujući razvitak čovjeka izričito i jasno služio kriterijima forme i kvantitete, koji su kasnije imali tako istaknutu ulogu u metodici "kulturnohistorijskoga" smjera u etnologiji (slično vrijedi već i za osnivača indoevropske lingvistike, Sir Williama Jonesa, 1786).

Premda je Darwinovo djelo dalo snažnih novih politicaja etnologiji, ipak je sama ideja o evoluciji u etnologiji starija i drukčija, grublja i pojednostavljena (već Vico, škotski filozofi, Chavannes, u filologiji u G.W. Leibniza, 1646-1716). No u klimi popularnog prihvaćanja Darwinove teorije ideja da je evolucija u isto vrijeme i napredak postala je neke vrste ideologija, "popularna doktrina, ili nada ili aksiom", u koji se "jedno stoljeće mnogo i žarko vjerovalo" (Kroeber, 1955/1966: 102). Tu je jasno došla do izražaja ona vulgarizacija, koja je neizbježiva negativna strana svakoga razvoja u širinu i koja ne štedi ni jednu filozofiju, ideologiju, religiju pa ni znanstvenu teoriju. To je pridonijelo i konačnom raspadu evolucionističke koncepcije u etnologiji 19. stoljeća.

Započeti smjer od početka razvoja etnologije nastavlja se ipak i dalje, makar i u drugom obliku, često razračunavajući se kritički sa starijim pogledima. --- U Evropi sve više sazrijeva spoznaja da se do historijskih rezultata ne može doći samom logikom ili općenitom komparacijom manje ili više slučajnih ili subjektivno odabranih podataka, nego da je za to potreban sistematski rad po metodama znanstvene historije. U tom smislu Friedrich Ratzel (1844-1904) naglašava ulogu proučavanja raširenosti kulturnih forma u prostoru, ulogu migracija i dodira i daje prve kriterije za utvrđivanje stvarnih kulturnih veza. Značajno je da je Ratzelova "Völkerkunde" već godine 1896. prevedena na engleski (s predgovorom Tylora i s karakterističnim, premda ne i točnim naslovom "The History of Mankind"). --- Njegov učenik Leo Frobenius (1873-1938) dijelom nastavlja te misli velikom energijom i na širokoj osnovi, a dijelom zastranjuje u biologiziranje i "filozofsku" spekulaciju. --- Nadovezujući na njihov rad konačno Fritz Graebner (1877-1934), po obrazovanju historičar, izrađuje i razrađuje (1911) prvu sistematsku etnološku metodiku, koja treba omogućiti da se kulturna povijest bez pisanih dokumenata rekonstruira retrogradno, polazeći strpljivo od suvremenoga stanja u

prošlost. Njegov je cilj postići "veću jasnoću u razgraničavanju i doseg problema, oštriju razradu sredstava, kojima ćemo probleme rješavati", pa je "to, a ne jednostrano postavljanje jedne teorije pozajmica, pravi cilj kulturnohistorijskoga pokreta" (1923). --- Njegov nastavljivač Wilhelm Schmidt (1868-1954), svakako najistaknutiji etnolog svoga vremena, daje i svoj prinos daljem izgrađivanju metodike i produbljivanju koncepcije tzv. "kulturnih krugova", ali ponesen "grandioznom slikom seljenja ljudskih kultura" (sovjetski etnolog P.F. Preobraženskij, 1929) katkad zaboravlja na svoju vlastitu metodiku pa zapada u shematičnost i prerane sinteze. To slabi cijelu tu "kulturnohistorijsku školu", koja pomalo gubi teren i pod nasrtajem drugih shvaćanja poslije 2. svjetskog rata kao takva gotovo posve nestaje. --- U Americi oprezni i negativistički Franz Boas (1858-1942) stvara svoju američku "školu", u kojoj se uz prvi cilj, "rekonstrukciju povijesti čovječanstva", sve više ističe "dinamika mijene" i psihološka orijentacija. --- Samo uzgred možemo spomenuti jednu slijepu ulicu u razvoju etnologije, pseudohistorijsku aktivnost koju je neko vrijeme živo razvijao liječnik anatom, poslije antropolog i egiptolog u Engleskoj. Sir Grafton Elliot Smith (1871-1937). Unatoč efemernosti tih koncepcija one su došle do izražaja i u "svakome jasnoj povijesti života i čovječanstva", poznatoj, dobro zamišljenoj i čitko pisanoj "Povijesti svijeta" jednog nestručnjaka, književnika H.G. Wellsa (prevedena i kod nas).

Drukčija je situacija bila u Francuskoj. Francuzi su uopće "relativno malo sudjelovali u evolucionističkom razvoju" (Kroeber, 1950/1952: 146), a misli koje je iznio Ampère bile su uopće malo poznate i pale su u zaborav. Naprotiv je na bavljenje etnološkim pitanjima imao jak utjecaj filozof Auguste Comte (1798-1857), koji se obično drži za osnivača sociologije (on je prvi upotrebio tu riječ god. 1839), tj. znatnosti po svom općem predmetu donekle bliske etnologiji, ali s posve drugim ciljevima, problematikom i načinima rada. ---

Oko njegova nastavljača Emila Durkheima (1858-1917) okupila se posebna sociološko-psihološka grupa (Marcel Mauss, Henri Hubert, Lucien Lévy-Bruhl) s časopisom "L'Année Sociologique" (1898). Ta je grupa znatno utjecala ne samo na sociologiju i psihologiju uopće, nego i na kasniju francusku etnologiju, velikim dijelom i na britansku "socijalnu antropologiju" (A.R. Radcliffe-Brown; ime već kod evolucionista J.G. Frazera, 1908, za kojega je uostalom i Kroeber rekao da je "zapravo izvan toka današnje znanosti" (1960: 13) i da u usporedbi s Tylorom "predstavlja jasno određen metodički nazadak", 1950/1966: 145), pa i na neke nizozemske etnologe (S.R. Steinmetz). Njihov način rada, kao i rad "psihološki orijentiranih etnologa Boasove škole" na analizi kultura, karakterizirao je Graebner (1923) kao "eine Art Kulturchemie".

Pod utjecajem Durkheima, Frazera, a donekle i psihologa psihijatra Sigmunda Freuda (1856-1939) započeo je svoj rad i osnivač tzv. funkcionalizma Bronislaw Malinowski (1884-1942), po obrazovanju fizičar i matematičar, poslije studirao i psihologiju i sociologiju. Svojom sociološko-psihološkom orijentacijom ("funkcionalna metoda inzistira na kompleksnosti socioloških činjenica, isprepletenosti... tradicionalno standardiziranom ponašanju", Malinowski 1929: XXVIII/XXIX) funkcionalizam se radikalno odvađa od dotadašnje linije razvoja etnologije, unatoč tome što je njegov glavni predstavnik Malinowski veoma agresivno, bar u početku, tvrdio da upravo to znači znanstveni napredak u etnologiji, a sve ostalo smatrao neznanstvenim. Unatoč nekim dobrim stranama (intenziviranje terenskog rada, veća pažnja prema kulturi kao cjelini - tako uostalom već u čuvenoj definiciji Tylora, 1871!) radovi "škole" Malinowskoga nisu donijeli nekih vidljivijih etnoloških rezultata, a često su ostajali i na granici trivijalnosti. --- Drugi glavni predstavnik funkcionalizma, Alfred Reginald Radcliffe-Brown (1881-1955), bio je osobno mnogo umjereniji, trezniji čovjek i teoretski jači i dosljedniji mislilac, koji

se sam distancirao od tipa funkcionalizma kakav je provodio Malinowski. On se, više u tradiciji Durkheima, bavio gotovo isključivo "socijalnom strukturuom" i od god. 1935. svoj posao nazivao "socijalnom antropologijom", koja je njemu samo grana sociologije ili bolje "teoretske" ili "komparativne sociologije", a taj "teoretski" nomotetski studij socijalnih institucija i postavlja opće tvrdnje tražeći zakonitosti (1969, 1, 2, 3). Naprotiv je "etnologija" po Radcliffe-Brownu "historijski", idiografski studij socijalnih institucija, koji postavlja o njima posebne ili stvarno-činjenične tvrdnje (1969: 1, 2). To je i u spoznajno-teoretskom (gnoseološkom ili, kako se to danas već i kod nas "radije kaže", epistemološkom) i u praktičnom smislu veoma važno razgraničenje. Radcliffe-Brown drži da ta dva pristupa nisu u suprotnosti i da se međusobno popunjuju (kao npr. paleontologija i fiziologija u biologiji, 1935/1969: 185), a slično je potkraj svoga života izjavio i sam Malinowski (objavljeno tek posmrtno god. 1944, u zbirci "A Scientific Theory of Culture and Other Essays" - 1944: 213-215; oba naša, prilično zakašnjela, djelomična i veoma slaba prijevoda te zbirke u Beogradu god. 1970. i 1971. upravo su taj esej iz god. 1942. u povodu smrti J.G. Frazera - izostavila!).

Slično zastranjenje od tradicionalne linije etnologije predstavlja i američka "psihološka škola" (od 30-ih godina ovoga stoljeća) pod jačim ili slabijim utjecajima naročito tzv. behaviorističke psihologije, "psihologije oblika" (ili "oblikovne psihologije", "Gestaltpsychologie", "configurational psychology", tj. kauzalne ili genetičke psihologije; već Wundt, Külpe i naročito Max Wertheimer 1912) i psihanalize Sigmunda Freuda. Ovdje su najpoznatiji psihološki "obrasci kulture" Ruth Fulton Benedict (1934).

Napokon se od 40-ih godina (poslije 2. svjetskog rata) javlja zastupnik tzv. "strukturne antropologije" Claude Lévi-Strauss (rođen 1908), po svom obrazovanju filozof i pravnik, a poslije i profesor sociologije na sveučilištu u São

Paolu. Kao sociolog pa kao "socijalni antropolog" neposredno nadovezuje na Durkheima i Maussa, a u njegovu radu vidljivi su i utjecaji Marxa, Freuda, Malinowskog i naročito "strukturne lingvistike" Ferdinanda de Saussurea (1916, 1922), prije svega njene "praške škole" (Rus Roman Jakobson, danas u Americi). Najpoznatiji je po zborniku članaka pod zajedničkim naslovom "Anthropologie structurale" (1958), posvećenom 100-godišnjici rođenja E. Durkheima; to je on i sam držao svojim naj-reprezentativnijim djelom. Već je naprijed rečeno da bi za objektivnu ocjenu toga pravca djelovanja trebala posebna kritička studija s etnološkoga stajališta. Ovdje možemo ostaviti po strani neka posebna shvaćanja Lévi-Straussa, kao npr. da se prava struktura pojava ne nalazi na površini nego ispod ili iza empirijske stvarnosti (koliko se tu ne radi samo o verbalnim pretjeranostima, sve bi se to moglo svesti na normalna nastojanja svake prave znanosti da otkrije i dozna ono što nam je nepoznato; pa i Marx, na koga se L.-S. rado poziva, već je u "Kapitalu" rekao da bi znanost bila suvišna kad ne bi bilo razlike između pojavne slike stvari i njihove biti); dalje da svi ljudski sistemi komuniciranja moraju imati istu osnovnu strukturu, da je "socijalna antropologija" samo dio semiologije (ili semiotike) i da se kod većine stvari struktura u osnovi može svesti na binarne opreke; da su "istraživačevi modeli" struktura zapravo jedina realnost (Kroeber, 1953, bi te "modele" je-dnostavnije, u "starinskom jeziku" nazvao interpretacijom podataka, ili tipovima u arheologiji ili historijskom rekonstrukcijom) i slično. Ovdje je najvažnije da pogledamo kakav je stav Lévi-Straussa s obzirom na etnologiju. On se ne slaže s Malinowskim, ali tvrdi da "kompleks funkcija" koje su sadržane u svakoj cjelini "dovodi do novoga pojma, tj. do strukture" (1954/1958: 358). On ne odbija historički pristup, nego štaviše u svojoj "historičkoj ispovijedi vjere" (1960/1966: 116) kaže: "Omalovažavanje historijske dimenzije s izlikom da su nedovoljna sredstva da je pravo ocijenimo osim samo približno,

imat će za posljedicu da ćemo se zadovoljiti jednom osiro-
mašenom sociologijom, u kojoj su pojave, da tako kažemo,
odvojene od svojih temelja" (1960/1966: 116). Ipak za njega
"etnolog poštuje istoriju ali joj ne pridaje izuzetnu vred-
nost" (1962/1966: 292). Međutim, ako strukturni i historički
pristup u etnologiji imaju isti predmet, ali druge metode
(1965/1966: 126), nejasno je zašto se ne slaže s podjelom Rad-
cliffe-Browna na "nomotetsku" "socijalnu antropologiju" i "i-
diografsku" etnologiju, dok je s druge strane znanstveno ne-
prihvatljiva njegova hijerarhično-aristokratska podjela (1954/
1958: 355, 356) s posebnim nazivima "etnografija", "etnologi-
ja" i "antropologija", premda sam kaže da se tu radi ne o 3
discipline ili 3 različite koncepcije jedne grane proučavanja
nego samo o 3 stupnja istraživanja na istoj liniji. Takvu me-
todološku nedosljednost ili nesigurnost ne spašava ni duhovita
slika da je "socijalna antropologija" humanistička znanost koja
rezignirano podnosi prolaz kroz čistilište društvenih znanosti,
ali će se možda "u času posljednjeg suda" naći među prirodnim
znanostima. Jednom riječju kod Lévi-Straussa nalazimo mnogo dob-
rih, ispravnih (i već davno poznatih, ali po njemu ponovno "ot-
kritih" i u novom blještavom ruhu prezentiranih), zanimljivih i-
li provokantnih misli, no i veoma mnogo nejasnoća i pretjeriva-
nja. Ili kako kaže engleski funkcionalist (i sam strukturalist)
Edmund Leach (rođen 1910) u posebnoj knjižici "Lévi-Strauss"
(1970): "celokupan stvaralački opus Levi-Strosa krcat je nejas-
nim opaskama i igrom reči" (naš prijevod u Beogradu, 1972: 17).

Bez obzira na sva moderna (i manje moderna pa već i pomalo zastarjela) odstupanja od prvobitnog i osnovnog historij-
skog pravca razvoja etnologije taj je pravac i u naše vrijeme
ne samo živ nego i plodan novim teoretskim tekovinama. --- U
Americi je Alfred Louis Kroeber (1876-1960), učenik Boasov i
polovicom 20. stoljeća ne samo nestor svjetske etnologije nego
možda i jedan od najjačih i najobrazovanijih umova koje je ona
ikad imala, nastavljao i teoretski i praktički istraživanja hi-
storijeskoga karaktera. On je sebe i svoj predmet - kako kaže

njegova supruga (i nekadašnja njegova studentica) Theodora Kroeber kao urednica u uvodu k drugom dijelu posmrtna zbirke njegovih članaka "An Anthropologist Looks at History" (1963, drugo izdanje 1966: 96) - "svrstavao među humanističke znanosti (humanities) i u znanost (science) - prirodnu znanost (natural science)". Treba međutim odmah dodati da je Kroeber pod "prirodnom" znanostu mislio zapravo na svaku znanstvenu djelatnost u pravom smislu, prema njemu "opću" ili "totalnu" znanost, u koju je uključivao "svaku organizaciju znanja i razumijevanja koja se temelji jedino na prirodnjačkim načelima, bez obzira na (njen) predmet", pa izričito i "ljudsku historiju" (1960: 2, 3, u svom posljednjem radu "Evolution, History and Culture"). Premda se po anglosaskoj tradiciji ponajviše služio širim izrazima "antropologija" i "antropolog", često je upotrebljavao i nazive "etnologija" i "etnolog", pa je s pravom mogao (u članku "History and Science in Anthropology", 1935/1952: 65) za sebe govoriti "some of us ethnologists". Naročito se istakao daljom razradom pojma "kultura" (ta je riječ prihvaćena u svom znanstvenom značenju u engleskim rječnicima tek između godine 1919-1933, dakle čitavih 48-62 godine poslije znamenite Tylorove definicije!). Kroeber pri tom metodološki strogo i konsekventno odvajala kulturni od socijalnog aspekta "sociokulturnih" pojava, o čemu još i danas među znanstvenicima postoji prilična zbrka, dok je naprotiv već Herder krajem 18. stoljeća imao nešto "što bi se u modernoj terminologiji slobodno moglo prevesti kao neka teorija ljudske kulture" (Kroeber 1958/1966: 77), koju je Herder nazivao različito: "Humanität", "Tradition" ili "Cultur". Osim mnogih njegovih drugih pojedinačnih prinosa etnološkoj teoriji Kroeberove su najvažnije inovacije na tom polju uglavnom trojake: 1. Metodološka koncepcija o razinama (ili redovima) stvarnosti, metodološki razgraničenima (neki ih stoga zovu "razinama analize"), ali u stvarnosti i međusobno dijelom povezanima, pri čemu su pojave više razine uvijek epifeno-

meni (nadgradnja) nad nižom, a posebnu najvišu razinu tih "prirodnih pojava" čini predmet etnologije - kultura. Iz toga proizlazi i potreba posebnoga znanstvenog pristupa, pa je kod kulture (zbog njene "kumulativne prošlosti") najprikladniji i najplodonosniji (1952: 4) historijski idiografski pristup. Usp. i P. Vranicki ("Historija marksizma", 1961: 84): "različite sfere stvarnosti" kojima treba "uvijek ... specifično prilaziti". - 2. Konceptcija deskriptivne (ili kontekstualne ili konceptualne) integracije pojava (po D. Bidneyu "integrativna deskripcija") kao bitna osobina historijskog pristupa u metodici etnološke znanosti. Utvrđivanje vremenskog slijeda prvi je doduše odgovor koji se nameće kad se postavi pitanje o cilju historijskog pristupa. Ali to nije toliko odlučno. Bitno je "nastojanje da se postigne pojmovna (konceptualna) integracija pojava" (1936/1952: 70) u znakovite (signifikantne) pojmovne (konceptijske) odnose ili grupacije pojava, čuvajući njihovu kvalitetu i cjelovitost (što se ne čuva u prirodoznanstvenom pristupu, koji apstrahirajući od pojavne stvarnosti razbija i kvalitetu i cjelovitost). To znači da se već samim opisanjem mogu pojaviti određene integrirane cjeline međusobno povezanih pojedinačnih pojava, koje su odraz ranijih historijskih zbivanja. Takav historijski pristup nužno uvijek pretpostavlja određeno, specificirano ("fenomenalno") vrijeme i prostor (ne apstraktne mjere vremena i prostora). Određene cjeline (obrasci ili kompleksi) koje kao rezultat daje taj opisni ili kontekstualni postupak i koje su historijski nastale u vremenu i prostoru mogu se razlučiti od drugih takvih cjelina. Konkretni historijski rezultati te vrste osobito su značajni u onim prilikama (a to je za etnologiju veoma važno) kad ne možemo utvrditi točniju kronologiju (vremenski slijed) pojava. - 3. U vezi s onim što je dosad rečeno i razrada konceptije kulturnih obrazaca ("patterns" ili "configurations") i njihova klasifikacija. Tu se - nadovezujući na psihološki pojam obrasca kod Ruth Benedict - radi u prvom redu o historijskim "konfiguracijama", "sistemskim obrascima" ili "profilima gibanja" u vremenu. U nedostatku sigurnijih podataka o vremenskom elemen-

tu Kroeber za deskriptivnu integraciju i dobivanje obrazaca i teoretski i praktično upotrebljava već ranije poznatu tehniku zaključivanja o vremenskom slijedu pojava iz njihova raširenja u prostoru (etnološka kartografija).

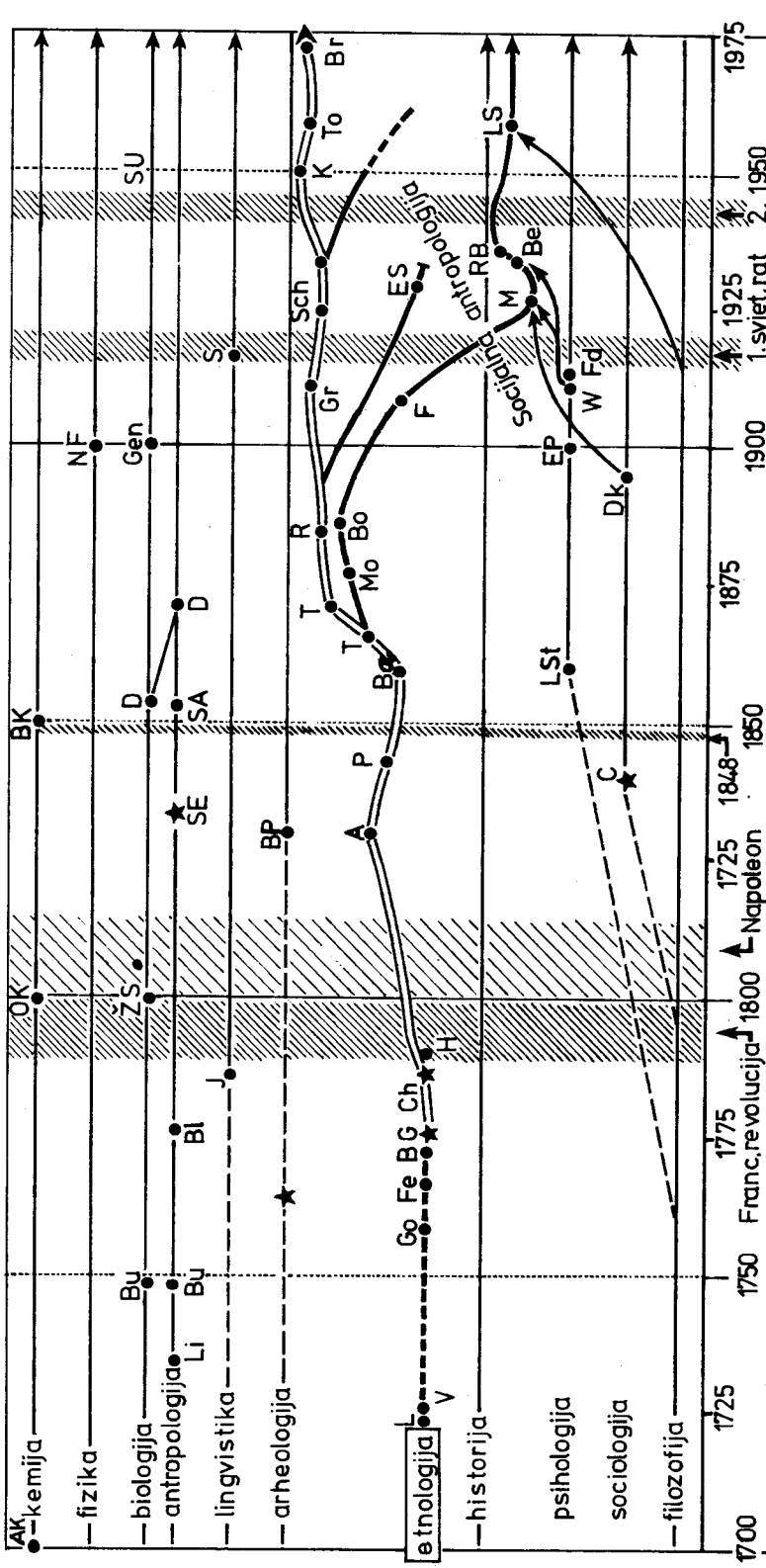
S druge strane i sovjetska etnologija, poslije prestanka više od 25-godišnje izolacije od ostaloga znanstvenoga svijeta, postigla je znatne uspjehe ne samo u impozantnom prikupljenom dokumentarnom materijalu (na kojem se mora zasnivati svaki empirijski znanstveni rad) nego i u teoretskom pogledu. U posljednje tekovine tiču se naročito određivanja mjesta etnologije među drugim znanostima i točnije definicije njena predmeta. Tu se u prvom redu ističu danas aktivni etnolozi Sergej Aleksandrovič Tokarev, jedan od osnivača moderne sovjetske etnologije, i Julian Vladimirovič Bromlej, po svom obrazovanju historičar.

Za Tokareva (uvodni dio udžbenika "Osnovy etnografii", 1968, a i ranije) etnologija je "historijska znanost koja proučava narode, njihov 'byt' i kulturu" ("byt" u ruskom označuje 'način života' ili uglavnom dinamički aspekt kulture, dok se sama riječ "kul'tura" upotrebljava ponajviše za njen statički aspekt). Ona je jedna od čisto historijskih znanosti, a ujedno jedna od društvenih i humanističkih disciplina. Glavni je predmet njena interesa "etnička historija", tj. historija formiranja i razvitka "etničkih zajednica" (kao alternativu za taj pojam Tokarev upotrebljava i riječ "etnos"). --- Pojmom "etnos" bavio se u brojnim publikacijama naročito Bromlej, a u svojoj knjizi "Etnos i etnografija" (1973) dao je uz definiciju toga pojma i detaljnu klasifikaciju sličnih pojmova za različne druge vrste etničkih zajednica. U istoj je knjizi cijelo jedno poglavlje posvećeno "objektu" i "predmetu" etnoloških istraživanja. Premda sami ti nazivi nisu baš naj sretniji (oba znače isto, jednom latinski, drugi put ruski), ipak je tu učinjena važna razlika između onoga što se u općoj znanstvenoj metodologiji (kao dijelu logike) naziva "predmet" (njem. Gegenstand, engl. object, tj. opći, širi, prirodni predmet kakav

postoji u stvarnosti i koji redovno možemo zamijetiti našim osjetilima) i "predmetnost" (njem. Gegenständlichkeit, engl. subject matter, tj. specifični, uži, znanstveni predmet, aspekt realnoga predmeta, ono što je predmet određenoga konkretnoga proučavanja, dakle predmet mišljenja). To je, koliko znam, prvi put da je razlika između predmeta i predmetnosti jasno utvrđena i iscrpno obrađena u etnološkoj literaturi uopće (ne računajući sasvim kratko upozorenje na tu razliku u jednom mom vlastitom članku, Ethnologia Europaea, II-III, 1968-1969, str. 81). "Etnos" i "etničke jedinice" su izrazi koje je 20-ih godina uveo u etnološku literaturu ruski etnolog Sergej Mihailovič Širokogorov (1887-1939), a u novije vrijeme prihvatili su izraz "ethnos" u njemačkom obliku "Ethnie" i francuskom "ethnie" neki zapadni etnolozi (Wilhelm Mühlmann i G. de Rohan-Csermak; vidi "Encyclopaedia universalis", vol. 6, Paris, 1970, s.v. Ethnie). De Rohan-Csermak drži pojam "ethnie" osnovnom specifičnom kategorijom za etnologa, a jedna "etniija" razlikuje se od druge "po tradicijskim kulturnim pojavama" (1970: 674; zanimljivo je s tim u vezi da i Antun Radić još u 19. stoljeću upotrebljava pridjev "etnijski", koji bar u načelu pretpostavlja pojam "etniija"). Kod Bromleja "ethnos" označuje jedinicu koju u prvom redu karakterizira zajedništvo kulture, a to uglavnom odgovara pojmu "narod kao nosilac kulture" (ili "kulturalna individualnost"; u hrvatskom bi tome najbolje odgovarao izraz "narodnost", da nije danas kod nas dobio političko značenje). A po Bromleju takvi "ethnosy-narody" "glavni su objekti etnografije" (1973: 205, 206), dok su objekti historije i sociologije "socijalne makrojedinice (u uskom smislu riječi)", tj. "socijalni organizmi". Naprotiv je "jezgra predmetnog područja etnografije onaj sloj kulture u širokom smislu riječi koji smo nazvali 'etničkim', tj. prije svega tradicijska kultura (tradicionalno-bytovaja kul'tura)" (1973: 210). Historiju naroda bez pismene tradicije može izgraditi samo etnolog na temelju materijala neposrednog terenskog promatranja "putem retrospektivne rekonstrukcije". Treba

dodati još i to da Bromlej upotrebljava ravnopravno (za razliku od ranije nedavne upotrebe u sovjetskoj etnologiji) u istom značenju nazive "etnografija" i "etnologija". --- Sažeto te stavove preciziraju Tokarev i Bromlej govoreći o etnologiji i u najnovijem izdanju sovjetske Enciklopedije (vidi R.F. Its, Vvedenie v etnografiju, udžbenik, 1974: 6): "Etnografija" je "historijska znanost kojoj su osnovni objekt narodi-etnosi, a isto tako i drugi tipovi etničkih (etnografskih) zajednica (obščnostej) ... Etnografija izučava sličnost i različnost života naroda (etničkih zajednica), njihovo podrijetlo i raseljenost, a isto tako i uzajamne kulturnohistorijske veze. Glavni predmet čine karakteristične tradicijske crte kulture i 'byta' naroda, koje u svojoj cjelini (zajedni s jezikom) čine njihov specifični, etnički lik ...". I ovdje imamo dakle razliku između objekta i predmeta etnologije. --- Razrada pojma "etnos" i preciziranje predmeta i predmetnosti etnologije važan je prilog sovjetske etnologije etnološkoj teoriji uopće i mogao bi dobro poslužiti za objašnjenje i razgraničenje danas još uvijek pobrkanih pojmova u svjetskoj etnološkoj literaturi.

U priloženom grafikonu prikazane su naprijed navedene činjenice tako da se mogu obuhvatiti jednim pogledom, i to u vezi s grubo shematiziranim glavnim momentima razvoja onih znanosti koje su u bilo kojem smislu mogle imati značenje za etnologiju. Označen je početak etnologije kao empirijske historijske znanosti i njen dalji razvoj u tom pravcu do danas, zajedno sa zastojima ili prekidima izazvanima vanjskim uzrocima (revolucije, ratovi), sa skretanjima i zastranjenjima s toga pravca (katkad prouzrokovanima utjecajem drugih znanosti) i s nekim važnijim pretečama naše znanosti u 18. stoljeću. Dvostruko izvučena krivulja toga razvoja sa svim svojim usponima i padovima nastavlja se i u budućnost. To je i razumljivo, jer na početku postavljeni ciljevi nisu nipošto izgubili svoju znanstvenu opravdanost, pa ni onda kad se činilo da su neuspjeli u praktičnom radu zaustavili dalji razvoj. Oni su međutim

A=Ampère 1832-34 • BP=Boucher de Perthes 1830 • ES=Elliott Smith 1929 H=Herder 1790 Mo=Morgan 1877 Sch=Schmidt 1924-37
 AK=anorganska kemija • Br=Bromlej 1973 F=Frazer 1908 J=Jones 1786 NF=nuklearna fiz. 1900 • SE=Société Ethnol. P. 1839
 B=Berch 1773 Bu=Buffon 1749 Fd=Freud 1913 K=Kraeber 1948-60 OK=organska kemija • SU=sistemi samoumnadžanja
 Be=Bastian 1860 C=Comte 1839 Fg=Ferguson 1767 L=Lafitau 1724 Li=Linné 1735 P=Prichard 1843 R=Ratzel 1885-96 T=Taylor 1865, 1871 1950
 Be=Benedict 1934 Ch=Chavannes 1787 G=Gattner 1775 LS=Lévi-Strauss 1958 • RB=Raddiffe-Brown 1935 • V=Vico 1725 To=Tokarev 1958
 BK=biokemija D=Darwin 1859, 1871 Gen=genetika LS=Lazarus • Steinthal 1860 • S=Saussure 1916 W=Wertheimer 1912
 Bl=Blumenbach 1776 Dk=Durkheim 1895-8 Go=Goguet 1758 • LSt=Lazarus • Steinthal 1860 • S=Saussure 1916 W=Wertheimer 1912
 Bo=Boas od 1888 EP=empirijska psih. 1900 • Gr=Graebner 1911 M=Malinowski 1926 SA=Société Anthr. 1859 • ŽS=živa stanica 1800

samo usporavali približavanje tim ciljevima, a kasniji uspješni opet im se više ili manje približavaju, naročito kad su otkrivane nove teoretske postavke i nova metodička sredstva koja su bila u stanju poboljšati ili ubrzati način kako da se do zacrtanih ciljeva i do rješavanja postojećih znanstvenih problema može doći.

Ipak etnologija kao cjelina nije na tom putu došla dovoljno daleko, onoliko daleko kako su se nadali naši predšasnici u prošlom stoljeću i u prvoj polovici ovoga, 20. stoljeća. Još ima mnogo neriješenih osnovnih teoretskih i metodičkih pitanja, a ni potreban korpus pouzdanih dokumentarnih podataka nije još izgrađen u dovoljnoj mjeri. A koliko to sve i postoji, malo je poznato i u praksi upotrebljavano od današnjih etnologa. Stoga se - i nakon 200 godina - etnologija još uvijek može smatrati slabo razvijenom znanost.

Razumljivo je da se postavlja pitanje zašto je to tako, koji su tome razlozi. Tih razloga ima veoma mnogo i veoma su složeni. Spomenut ćemo ukratko samo neke od njih.

1. Objektivni vanjski uzroci, na koje znanstveni radnici u pravilu ne mogu utjecati, bili su katkad razlog za staja, padova ili prekida i u razvoju etnologije, kao što to vrijedi i za druge znanosti, iako se čini da takvi uzroci nisu baš uvijek bili i odlučni. Tu se radi o prirodnim katastrofama, zarazama, ratovima, revolucijama, nepovoljnim političkim prilikama (npr. u doba nacizma), o nestašici potrebnih materijalnih sredstava i kadrova, a danas i o nekim nevoljama moderne civilizacije i potrošačkog društva, koje kao posljedicu imaju ne samo zagađivanje prirode nego i svojevrsno zagađivanje svoga vlastitoga mentaliteta, svoga intelektualnog i moralnog potencijala, pa unatoč pravoj poplavi informacija (ili upravo zbog toga) stvaraju nepovoljne uvjete za ozbiljan, miran i kontinuiran znanstveni rad. Naročito je nepovoljno kad se u takvim

prilikama ne može naći dovoljno pogodnih, možda i natprosječnih, ljudi koji bi se s voljom i u miru bavili znanstvenim istraživanjem. A bez pravog čovjeka na pravom poslu ne može biti ni napretka.

Ljudski faktor u znanosti

Druga vrsta razloga u samoj znanosti i oko nje obuhvaća ona poznata Baconova "idola", ljudske slabosti i predrasude.

2. Nije potrebno zadržavati se na slabostima pojedinačne ljudske naravi (idola specus), kao što su individualna lijenost, nemarnost, intelektualna ograničenost, umišljenost, prepotencija, netolerantnost, agresivnost, laktaštvo, spekulativnost, rezigniranost, itd. Toga ima svugdje, pa, naravno, i kod znanstvenih radnika.

3. Samo letimice možemo dotaći i neke od nesavršenosti opće ljudske naravi (idola tribus): neizdržljivost (kad se svaka normalna teškoća odmah proglašava nemogućnošću za dalji rad), nestrpljivost (težnja za postizanjem vidljivih rezultata pod svaku cijenu, i onda kad to realno stanje znanstvenog istraživanja ne dopušta, i prerana težnja za primjenom sirovih, nedovoljno provjerenih rezultata), posve neznanstvena želja za "pobjedom" jednoga stava, jednoga načina mišljenja, jedne teorije ili interpretacije činjenica nad svim drugima (i s tim u vezi posebna vrsta agresivnosti, koja se očituje u polemici, prepirci, katkad veoma ličnoj, za razliku od znanstvene rasprave, diskusije; karakteristično je u tom smislu danas u nas i često brkanje pojmova "polemika" i "diskusija", jednako kao što i obrazovani ljudi počinju poistovjećivati pojmove "pedantan" i "uredan, poman, savjestan, točan"), duševna lijenost (nekritičko preuzimanje gotovoga, bez stvaralačke inicijative, ukrućivanje kao "well established stupidity", kako kaže fizičar Paul Freedman (1949: 48), ali i kao pritisak jedne "establishment seeking stupidity") i slično.

4. Važnije su za ovu svrhu dvije posljednje grupe (idola fori i idola theatri), kamo pripadaju npr. slijepo pridržavanje uvriježenih mišljenja, ukorijenjenih vulgarizacija, ispraznog verbalizma, uopće nekritičko prihvaćanje tuđih mišljenja, utjecaja i autoriteta (naročito harizmatičnih ličnosti), svake vrsti mode, itd. Takvi utjecaji "duha vremena" mogu se očitovati i onda kad ljudi doista nešto silno osjećaju, žele i očekuju, ali nemaju znanja, mogućnosti ili snage da to željeno i ostvare. Kao primjer već je spomenuto poistovjećivanje misli evolucije i napretka u 19. stoljeću (naprijed, str. 12). U naše je vrijeme širenje sociološke i psihološke orijentacije u znanostima (ne samo u etnologiji) izazvano, bar jednim dijelom, stvarnom potrebom, pa otuda željom i nadom, da ćemo nekako na taj način izaći na kraj s ozbiljnim životnim problemima naše urbane civilizacije i potrošačkog društva, s njegovim karakterističnim mentalitetom. Ti su problemi najjače vidljivi - ako ostavimo po strani ekonomiku i zagađivanje prirode - upravo na društvenom i psihičkom području. Kulturni problemi u toj istoj situaciji nisu nipošto manji, možda su čak i teži, jer se na njima temelje dobrim dijelom i oni socijalni i psihički. Ali oni ne udaraju toliko u oči, njihove će se posljedice pokazati možda tek u drugoj ili trećoj generaciji. No kulturno zagađivanje, koje je velikim dijelom odgovorno i za zagađivanje prirode ipak napreduje, polako ali opasno, kao djelovanje radioaktivnih tvari ili širenja raka. Taj pritisak aktualnih ljudskih problema i činjenica da su sve strane ljudskoga života u stvarnosti nerazdvojno povezane nerijetko dovodi do toga da i znanstveni radnici zaboravljaju na unutrašnje, prave probleme i granice svoje vlastite znanstvene discipline pa pokušavaju svojim načinom i svojim sredstvima istraživati ono što zapravo pripada u područje neke druge znanosti ili u područje samoga čovječjega života, one društvene i moralne prakse koju stvaraju svi ljudi svojim iskustvom, kad misle, osjećaju i djeluju u konkretnoj stvarnosti

ljudskoga života u zajednici. Znanstveni radnici koji ne vode o tome računa često rade, bar dijelom, amaterski ili čak diletantski, na području koje im je tuđe i za koje nisu stvarno kvalificirani. Ta je pojava "prelaženja kompetencija", dotično "nekritičkog prelaženja iz jedne znanstvene domene u drugu" (V. Filipović, 1955: 7) na žalost česta u etnologiji i sociologiji, ali nije rijetka ni u drugim znanostima. U toj težnji za brzim rješavanjem svih ljudskih problema nerijetko su potisnuti u pozadinu oni zahtjevi i karakteristike prave znanosti u kojima je sadržan i moral znanosti: kritičnost, svijest o neizbježivosti pogrešaka u radu i nastojanje da se one uklone, skromnost, izdržljivost, svijest o doseg i granicama toga rada, strpljivost i tolerancija. Na drugoj strani profesionalna rutina - za razliku od entuzijazma pionira - može čovjeku skućiti vidokrug i učiniti ga neosjetljivim ne samo za opće ljudske probleme nego i za probleme i potrebe razvoja samo njegove uže struke.

5. U vezi sa spomenutim ljudskim slabostima za znanost je naročito nepovoljan faktor nedovoljno opće, stručno i znanstveno obrazovanje, neznanje (nepoznavanje činjenica, načina rada, stranih jezika), nerazumijevanje osnovnih načela rada i slično, jer to pogoduje stvaranju diletanata. U etnologiji je npr. amaterizam, koji je u pionirsko vrijeme njena osnivanja bio neizbježiv, koristan i zaslužan, postao nedopustiv poslije Tylora i pošto je ta znanost dobila svoje mjesto na sveučilištima. Nepoznavanje jezika sprečavalo je i sprečava mnoge potencijalno korisne kontakte i poticaje (primjer su nerazumijevanje i krive interpretacije kulturnohistorijskih nastojanja u kontinentalnoj Evropi sa strane Anglosasa i Francuza na temelju površnih prikaza iz druge ruke).

6. Ovamo bi se mogla ubrojiti i već spomenuta lakomisljena i površna vulgarizacija znanstvenih teorija i rezultata, koja pridonosi zastranjivanju i u drugim znanostima, a katkad je i u životu, kod nestručnjaka, imala teških posljedica.

Tako je vulgariziranje 2. principa termodinamike (zakon i-reverzibilnosti: da se toplinska energija giba samo u jednom pravcu - od toplijeg tijela prema hladnijemu) izazvala u 19. stoljeću u filozofskim nazorima na svijet i kod nekih laika kataklizmičko raspoloženje (hlađenje Sunca i Zemlje!), a u 20. stoljeću vulgarizirana Einsteinova specijalna teorija relativnosti, kvantna i valna mehanika i relacija (princip) indeterminacije u mikrofizici stvorile su predodžbe o nepostojanju kauzaliteta, pa na taj način pogodovale širenju etičkoga relativizma, stvaranju sumnji i anarhije i vječitom prepiranju o svakoj stvari. I Darwinove teorije o "naprezanju (muci, borenju) za život" ("struggle for life") i o "preživljavanju najpodesnijih" ("survival of the fittest") netočno su prevedene i sasvim krivo tumačene u smislu nepoštedne "borbe" ("tko jači, taj kvači", "velike ribe jedu male") i "sposobnosti", što je u svoje vrijeme negativno utjecalo i na političke i na društvene prilike.

Slabosti koje proizlaze iz same znanosti

Za znanost su mnogo važnije one slabosti koje nisu samo posljedica ljudskih nedostataka nego i stanja i razvoja neke znanosti u određenom času. Tu lako može doći do nerazumijevanja, krivih interpretacija i pogrešnoga shvaćanja bilo znanosti kao takve uopće, bilo njena predmeta ili njenih metoda. U tom okviru treba posebno voditi računa o specifičnim osobinama i teškoćama humanističkih znanosti, među njima i etnologije.

7. S obzirom na shvaćanje znanosti uopće mnoge teškoće proizlaze iz tradicionalne neadekvatne terminologije u pojedinim jezicima. U engleskom - koji u novije vrijeme putem literature utječe i na naše stručnjake - kod obrazovanih ljudi još je uvijek uvriježena podjela na "sciences" (u smislu prirodnih znanosti) i na "human studies" ili "humanities" (za područje humanističkih znanosti). Premda se među znanstvenicima, pa i u velikim leksikonima, danas riječ "science" sve više upotreb-

ljava u općem značenju 'znanost' (lat. scientia, njem. Wissenschaft) za svaku znanstvenu djelatnost, bez obzira na njen predmet i druge osobine (već se govori i piše "human sciences", "historical sciences", pa i "ethnological sciences"), ipak ukorijenjena ranija podjela smeta i onim piscima, koji su potpuno svjesni njene neopravdanosti, da se uvijek jasno izraze ili da konzekventno formiraju svoje misli. Iz te situacije izlazi dvojaka opasnost: ili se (često nesvjesno) uzima da svaka znanost mora raditi na način prirodnih znanosti ili se, u drugoj krajnosti, misli da se humanističko područje može zadovoljiti pisanjem beletrističkih ili spekulativnih eseja i feljtona. Stoga nije čudno da je Kroeber još god. 1959 (1960: 3) morao dokazivati da se i historija mora uključiti u područje "total science", jer se osniva na "zabilježenom i prosijanom znanju, uvijek organiziranom s obzirom na vrijeme i prostor, obično i s obzirom na značenje i, koliko je moguće, zainteresirana je za uzroke i posljedice", dodajući i niz daljih oznaka koje je čine znanošću. --- Na sličan način kod nas još uvijek neraščišćeni odnošaji između naziva "znanost" i "nauka" mogu dovesti do (više ili manje nesvjesnog) stava da je "nauka" nešto "veliko", "moćno", što se sastoji od skupljenoga znanja koje se "naučava" ili korisno primjenjuje, a zaboravlja se da glavna karakteristika znanosti (to je spoznajno-teoretski ispravniji naziv) nije samo znanje nego način na koji se do znanja dolazi, i da je za znanstveni rad ispravna formulacija problema važnija od dobivenih rezultata pri njihovu rješavanju (Freedman, 1949: 61, usp. i 14).

8. Posebna slabost može biti i nepoznavanje opće znanstvene metode, eventualno kao posljedica neadekvatnog sistema obrazovanja. Bez takve naobrazbe znanstveni se radnik teško može snaći u istraživačkom radu i morat će sam u praksi dolaziti do potrebnih spoznaja (potreba reda i postupnosti u radu; značenje hipoteze, teorije i čvrstih rezultata; potreba da se nužna apstrakcija ne brka s nepostojanjem, itd.). Iz spoznaje relativnosti svega našega znanja ne slijedi nijekanje objektivne istine (Lenin, 1909: 124, citirano kod Vranickoga, 1961: 279), stoga ni odbacivanje maksimalne moguće objektivno-

ti u radnim postupcima. Po Tokarevu (1958) objektivnost spoznavanja principijelan je i dostiživ cilj znanstvenog istraživanja, ali nešto drugo je "objektivizam", tj. "nastojanje da se opravda svako zlo, sila, potlačivanje i dr. pod izlikom da je 'objektivno' historijski nužno i zakonito"; to je zloupotreba pojma zakonitosti i opravdanje svake historijske misere. Isto tako ni činjenica da je uzročnost na nekim područjima veoma komplicirana i što ju je teško (katkad i nemoguće) sigurnije utvrditi ne opravdava odbacivanje i samoga pojma ili principa kauzaliteta kako to danas površno neki čine. --- Važna je i spoznaja da znanstveni zaključci moraju biti podložni provjeravanju, i da je znanost kumulativna a ne supstitutivna kao spekulativni filozofski sistemi, tj. da ne treba odmah odbaciti čitavu teoriju ili metodu, ako se jedan njen dio ili po njoj dobiveni rezultat pokaže kao neispravan.

9. Preusko područje istraživanja često ne dopušta znanstvenom radniku da shvati puno značenje i doseg problema kojim se bavi, ali ni prevelik razvoj u širinu ni preveliko polje rada nije povoljno za znanost.

10. Veoma je nepovoljno za razvoj znanosti i prakticističko ili pragmatično stanovište, po kojemu je važno samo ono istraživanje koje daje neposredno primjenljive rezultate. Kroeber (u članku "So Called Social Science", 1936, pretiskano 1952), govoreći o slabostima pristupa čisto logičkog ("logističkog", koji je "samo kvazi-znanstven i karakterističan za nezrelost znanosti na određenoj razini", str. 72) i praktičnog (ili primijenjenog) i o znanstvenim disciplinama "koje kombiniraju ili miješaju tri ili četiri metode ili pristupa" (str. 74), kaže da "na svaki inč koji je na sociokulturnom polju osvojila prava znanost dolazi po (čitava) stopa polaganja prava sa strane praktičnih i logističkih pristupa u ime znanosti" (str. 74).

11. Practicističkom gledanju donekle je slično nerazumijevanje odnosa između "statike" i "dinamike", bilo u samom istraživanom predmetu, bilo u načinu istraživanja. Pri tom se

često javlja - izričito izrečena ili šutke pretpostavljena - predrasuda po kojoj se ti pojmovi upotrebljavaju kao vrijednosni, tj. da je statika nešto "loše", "natražno", "štetno", a dinamika nešto "dobro", "napredno", "poželjno". Jednostranost i besmislenost takva shvaćanja pokazuje se upravo kod ključnoga pojma etnologije - kulture. Tu uz dinamiku kulturnih procesa u vječnoj mijeni života, bez čega ne možemo ni zamisliti život kulture, jasno dolazi do izražaja ona neophodna statika bez koje nikakva kultura ne može uopće postojati, naravno ne može biti kultura. To pokazuje kako su nasuprot svim drukčijim, površnim i vulgariziranim shvaćanjima pojmovi statika i dinamika zapravo neutralni, polarni jedan s obzirom na drugi, i da oba imaju svoje određeno mjesto u znanstvenom istraživanju, već prema tomu o čemu se u konkretnom slučaju radi.

12. S obzirom na predmet znanosti najvažnije je dobro razlikovati prirodni predmet (prirodnu stvarnost) od znanstvene predmetnosti, kako je to za etnologiju razradio Bromlej (naprijed, str. 20, 21). Različni aspekti prirodnoga predmeta mogu činiti dva različna znanstvena predmeta ili predmetnosti. Tako se npr. u svom proučavanju različitih aspekata iste prirodne stvarnosti razlikuje po svojoj predmetnosti fizika (istraživanje izvanjskih stanja i odnosa tjelesa) od kemije (istraživanje unutarne strukture materije; V. Filipović, 1941, 1975: 4), iz čega proizlaze dva različna pristupa, različiti ciljevi, istraživačke metode i tehnike dviju posebnih znanosti. Premda ima slučajeva (područje subatomske stvarnosti), gdje nije tako jednostavno, ili uopće nije moguće praktično odvojiti domene fizike i kemije, ipak je, recimo, za fizičara koji s hidromehaničkoga gledišta proučava osobine vode u praksi posve svejedno da li je voda spoj vodika i kisika, koji se može izraziti formulom H_2O , i da li je kemičar do te spoznaje došao s pomoću elektrolize ili kako drukčije, dok su za kemičara isto tako irelevantne mehaničke osobine vode i specifičan način rada fizičara. Isto tako je za logiku, koja se bavi formalnim aspektom mišljenja, manje važno kako je došlo do takvoga mišljenja, dok je za psihologa, koji istražuje kauzalno-genetič-

ki aspekt toga istoga mišljenja, njegova formalna strana uglavnom irelevantna (V. Filipović, 1941). A upravo je "odvajanje relevantnih od irelevantnih faktora početak znanja" (za-
stupnik prirodnoznanstvene filozofije Hans Reichenbach, 1951: 5).

Nerazlikovanje općeg prirodnog predmeta od specifične predmetnosti neke konkretne znanosti dovodilo je, i još uvijek dovodi, do zastranjivanja u području drugih disciplina. Tako se već u prvoj polovici 19. stoljeća predmet etnologije (pod tim imenom) pobrkao s proučavanjem jezika i s istraživanjem tjelesnog ustrojstva čovjeka, naročito da se utvrde ljudske rase. To je imalo za posljedicu znatan zastoj u razvoju etnologije i trebalo je mnogo vremena dok se nije spoznalo da su kultura, jezik i rasa tri posebne stvari, koje su sve do-
duše značajne za čovjeka, ali ipak toliko različne da se u znanstvenom radu, metodološki, ne mogu i ne smiju miješati. Nešto kasnije, naročito u Francuskoj, nepovoljno je djelovao na razvoj etnologije utjecaj jedne mlade znanosti, sociologije, koja je po svom općem predmetu donekle bliska etnologiji (pa se stoga katkad općenito govori o "sociokulturnim" pojavama, naročito u slučajevima kad metodološki nije potrebno odvojiti njihov socijalni i kulturni aspekt), ali s posve drugim ciljevima, problematikom i načinima rada. Na sličan način već su od polovine 19. stoljeća sve do danas, naročito u američkoj etnologiji, vidljivi utjecaji različitih vrsta psihologije, različito intenzivni u različito vrijeme. Danas je štaviše sociološka i psihološka orijentacija u velikom dijelu američke i zapadnoevropske etnologije (ili "socijalne antropologije") toliko jaka da katkad prijeti da potpuno potisne u pozadinu pravi historijski karakter etnologije. I tu se uglavnom radi o nejasnoći u pitanju predmeta i predmetnosti etnološke znanosti. Karakterističan je u tom smislu primjer inače istaknutoga američkoga etnologa Roberta Redfielda, koji (1952/1953: 736) govori o "dvije polarnosti predmeta" (američke) antropologije: o fizičkoj antropologiji i kulturnoj antropologiji, što su zapravo dva posebna prirodna predmeta, ne samo dvije predmet-

nosti. Na istom mjestu dalje Redfield navodi kao jedan "specijalan predmet" ("that special subject matter") historije i prirodne znanosti o čovjeku njegov "humanitet" ("humanity"; usp. "Humanität" kod Herdera, naprijed str. 18!), kamo ubraja tri stvari koje karakteriziraju čovjeka: kao pojedinca (ličnost), kao člana grupe ili društva (kultura) i "sve socijalizirane članove naše vrste (ljudska narav)" (1952/1953: 730) dakle i kulturne, i psihološke i socijalne aspekte. Tu se očitito radi o održavanju naslijeđenih tradicionalnih shvaćanja, a ljubički, emocionalni i neznanstveni faktori koji takvo stanje podržavaju spomenuti su već naprijed (str. 21, toč. 4, i str. 23, toč. 7).

13. Utjecaj jednih znanosti na druge, naročito onih koje su bliske po svom predmetu ili po pristupu i načinu rada, prirodan je i u određenoj mjeri povoljan, konstruktivan. To naročito vrijedi za tzv. "granična istraživanja", koja su uvijek moguća i korisna na predmetnom području gdje se dodiruju dvije različite znanosti, pa je katkad teško odrediti kojoj od njih takva pojedina istraživanja pripadaju. Dobro je ako smo svjesni činjenice da se radi o graničnim istraživanjima, koja je uputno označiti posebnim nazivom, najbolje je ako možemo izdvojiti jedno novo područje istraživanja kao posebnu disciplinu ili znanost (kao što je npr. nuklearna fizika, biokemija, fiziologija žive stanice i sl.; i u etnologiji pokušalo se, ne baš s mnogo uspjeha, odvojiti jedno takvo granično područje pod imenom "socijalna antropologija"). Nije međutim korisno ako nismo svjesni karaktera toga novoga područja ili novoga načina rada pa ga uvrštavamo onamo kamo po svojoj naravi ne pripada. Već i jednostavna prenošenja pojmova iz jedne znanosti u drugu, izuzevši samu mogućnost dobivanja poticaja, mogu biti nezgodna pa "očito ne koriste ni onoj znanosti iz koje se uzimaju, a još manje onoj u koju se prenose" (V. Filipović, 1955: 7). Naročito je za razvitak znanosti nepovoljno ako mislimo da novo područje ili nova problematika mora zamijeniti sve ono što je prije rađeno i urađeno u okviru neke znanosti ili ako ne vidimo da ono "novo" zapravo pripada područ-

ju jedne druge znanosti, a nama samo dobro dolazi kao pomoćna disciplina (tako su npr. lingvisti svjesni da je "akustička fonetika", kojom se oni služe, zapravo grana fizike, a "artikulacijska fonetika" ogranak fiziologije, dakle biologije čovjeka; pa i "socijalna antropologija", koliko se može izdvojiti kao posebna disciplina, zapravo je grana sociologije, usp. naprijed kod Radcliffe-Browna, str. 14). Treba primijetiti i to da je podjela znanosti samo po njihovu predmetu prilično zastarjela, pa da je često svrsishodnije kao kriterij uzimati pristup i cilj istraživanja.

14. Kad se radi o metodi, važno je razlikovati heurističku od eksplikativne metode. Tako je npr. Graebnerova metoda etnologije u prvom redu svjesno i gotovo isključivo heuristička. Oni koji to nisu razumjeli - a bilo je među njima i veoma znamenitih etnologa - tražili su u njoj nešto drugo, način za objašnjenje etnoloških činjenica ili naravi kulture, pa kad to kod Graebnera nisu našli (ili su to nalazili tek ovdje-ondje natuknuto), dobili su sasvim krivu i nepovoljnu sliku o značenju njegova rada, a neki (Malinowski) paušalno odbacivali i njegovu metodu u cijelosti.

15. Druga je važna stvar razlikovanje između specifičnih metoda kojima neka znanost dolazi do svojih vlastitih rezultata i upotrebe gotovih rezultata drugih znanosti. To posljednje može dobro doći u traženju konačnih objašnjenja nekih pitanja, kad je poželjna i potencijalno korisna koordinacija i sinteza rezultata više različnih znanosti, ali nikako ne može nadomjestiti vlastiti put istraživanja neke znanosti. Ako e na to ne pazi, lako kod sinteze dolazi ne do realne suradnje nego do "uzajamnog prepisivanja, prepričavanja ili do oslanjanja na gotove koncepcije neke druge discipline, što često stvara *circulus vitiosus*" (B. Bratanić, 1960: 227). To je naročito posljedica toga što mi "težimo da stvari prebrzo sredimo" (Forde, 1953: 82) i da ih čak "objasnimo i 'razumijemo' prije nego što ih dovoljno upoznamo" (B. Bratanić, 1960: 227). Svaka znanost

treba dakle da dođe do svojih rezultata svojom vlastitom metodom, slobodnom od utjecaja ili sklonosti koje su tome suprotne, a kad je potrebna sinteza i konfrontacija nezavisno dobivenih rezultata nekoliko znanosti, razlozi se moraju "vagati" prema njihovoj vrijednosti, uvjerljivosti i značenju za istraživanje, a ne brojiti prema tomu koliko ima onih koji se s njima trenutno slažu. U znanosti ne može biti glasanja ni nadglasavanja. U protivnom slučaju dolazi ne samo do već spomenutog prepričavanja, koje za dobivanje novoga znanja ne znači ništa, nego i do toga da predstavnici jedne znanosti odbacuju rezultate ili interpretacije činjenica druge samo zato što su dobiveni drukčijom metodom od one kojom se oni redovno služe, i premda sami ne mogu tom svojom metodom te činjenice nikako interpretirati. Kroeber (u jednom od svojih najboljih članaka, 1949/1952: 121) govoreći o svojoj koncepciji razina realnosti (v. naprijed, str. 17) i o redukcionizmu (tj. težnji da se pojave više razine objasne svodenjem na ono što već znamo o nižoj) kaže da "verbalno prenošenje" "teško stečenih dostignuća", npr. fizike u biologiju ili sociologiju, pravi "kratki spoj" pri pravom rješavanju problema na samim tim područjima, pa dodaje izričito: "Očito je da do punog napretka dolazi kad je svaka znanost autonomna u svojim postupcima, shvaćajući i svoj odnošaj ovisnosti od onih ispod nje i svoju potporu onima nezavisnima iznad nje. Istraživanje na autonomnim razinama preduvjet je, u najviše slučajeva, proširivanju našeg razumijevanja svijeta. Pošto je izvršeno dovoljno takvih proširivanja, valjani ih redukcionizam (zapravo redukcija, B.B.) postepeno integrira i konsolidira. Nedozreli redukcionizam tek je verbalno nasilje." (1949/1952: 121).

16. Treba imati na umu i to da metoda ovisi o cilju istraživanja ili o praktičnoj svrsi, ako je ima. Već je Antun Radić (1896: 190) ukazao na razliku sabira li se grada za znanstveno istraživanje ili za praktičan rad, i pri tom upozorio da "popuštanje praktičnim potrebama" "ne će povoljno djelovati na istraživanje narodoznanstva" (usp. i naprijed toč. 10 na str. 29).

17. Važno je, dalje, pristupa li se istraživanju sinkronički ili dijakronički. U prvom se slučaju predmet obrađuje "bezvremenski", kao cjelina u određenom momentu, statički, deskriptivno, a ne historijski. U drugom slučaju predmet se obuhvaća u vremenu, komparativno, dinamički, historijski (Kroeber, 1957/1966: 145, i 1958/1966: 72, 73).

18. Slična je jedna važna metodička razlika u područjima istraživanja. Ta razlika zahtijeva posebne pristupe, ciljeve i metode rada, pa je i podloga za postanak posebnih znanstvenih disciplina unutar jedne znanosti u širem smislu. To je ono što bismo mogli nazvati razlikom između mikroistraživanja i makroistraživanja. Unutar fizike postoji npr. posebna grana ili disciplina mikrofizika, unutar biologije mikrobiologija i sl. I u etnologiji trebali bismo biti svjesni te razlike. Drukčije mogućnosti saznavanja daju, pa stoga zahtijevaju i drukčiji pristup i način rada, intenzivna istraživanja jednoga malog područja (sela, kraja, plemena, naroda), a drukčije ekstenzivna ispitivanja na velikom području. Takva dva polarna pristupa u etnologiji Kroeber je nazvao "mikroskopskim" i "makroskopskim" (ili "teleskopskim"; 1947/1952: 108 i 1957/1966: 133), a kasnije (1960) "mikrodinamičkim" i "makrodinamičkim"; ovo posljednje s obzirom na dinamiku historijskog istraživanja uopće. To je istraživanje ne samo "očito pretežno dinamičko" kad se misli na povijest u običnom smislu, nego može biti i "tematsko" ("topical") kad se opisuje stanje kulture i života u jednom razdoblju i području, ono što je "običajno, predvidljivo u svojim granicama i stoga pravilno" i čime se "zaobilazi dinamički pristup u korist statičkoga" (1960: 5). Prema tome "potrebno je unutar dinamičkoga pristupa razlikovati dva aspekta: mikrodinamički, koji traži pravilnosti unutar procesa i daje podatke samo za jednu generaciju, i makrodinamički, koji je jedini široko otvoren i po svom interesu u pravom smislu historijski" (1960: 7). Makrodinamički pristup "jače naglašava vremenski faktor i bavi se duljim razmacima vremena" (1960: 16). "On komparira kulture i naglašava točnost obrasca (tipologija) i pojavljivanje

u prostoru (rasprostranjenje, distribucija)" (1957/1966: 134). Ali Kroeber kaže i to da su "u posljednjih pola stoljeća" (otprilike između 1910. i 1960) "antropolozi" bili ponajviše zainteresirani za mikrodinamički pristup, dok ih je malo radilo svjesno ili direktno na makrodinamičkom istraživanju kulture. Antropolozi, kaže on, "još uvijek naginju tome da smatraju vrijednom osobnu stručnu ocjenu, tehničku virtuoznost, duhovitu novinu, i ne uviđaju još fundamentalnu vrijednost skromnog i neophodnog zadatka klasificiranja" (1960: 14).

19. Napokon je potrebno razlikovati tehniku od metode. Etnološka je kartografija npr. samo tehnika - premda važna i potrebna tehnika - u okviru (kulturnohistorijske) metode u etnologiji.

Zaključak

Iz dosadašnjeg razmatranja vidjeli smo da je etnologija počela kao historijska znanost i zadržala tu svoju glavnu osobinu do danas. Kolebanja, zastoji i padovi na putu njezina razvitka nisu bili toliko posljedica vanjskih uzroka - osim prekida poslije francuske revolucije.* Čini se da je, bar u etnologiji, bio odlučniji utjecaj drugih znanosti: naročito prodor fizičke (ili bolje biološke) antropologije u prvoj polovici 19. stoljeća, revolucionarne tekovine historijske (evolucijske) biologije, pojava sociologije i psihologije oko polovice toga stoljeća (s njihovim daljim razvitkom) i utjecaj nove deskriptivne (ili sinkronijske ili statičke) lingvistike poslije 2. svjetskog rata (s "klasičnom" historijskom ili dijakronijskom lingvistikom etnologija ima jednak pristup, uglavnom jednake ciljeve i način rada već od samoga početka obiju znanosti, koji pada u isto vrijeme prije francuske revolucije).

* Takvi vanjski uzroci i inače u znanosti ne djeluju samo nepovoljno nego katkad upravo stimuliraju znanstveni napredak svraćajući pažnju znanstvenih radnika na pojave i probleme na koje bi oni sami inače pomišljali i možda tek mnogo kasnije ili uopće ne bi na njih nadošli.

Premda se različne pojave mogu i moraju istraživati s razliĉnih aspekata i razliĉnim metodama, ipak "ima nešto u naravi pojava (ili naše svijesti) što traži historijski pristup kao onaj koji najlakše donosi plodove na najvišoj razini" (tj. na razini kulture; Kroeber, 1936/1952: 73, usp. i naprijed, str. 18 i Kroeber, 1952: 4). To "nešto" je tradicija kao jedna od bitnih karakteristika kulture (za razliku od civilizacije), ono što su na neki naĉin znali, ili bar više ili manje osjećali, svi etnolozi od Herdera dalje, uključivši i Kroebera, Redfielda (1953: 736), Lévi-Straussa (1954/1958: 367), sve do Tokareva i Bromleja (v. naprijed, str. 20, 22). To je uočio i lijepo rekao Antun Radić (1913: 150), kad je naglašavao važnost forme za kulturu: "... u životu, koji je sam po sebi vjeĉna mijena, baš ono i samo ono zovemo kulturom, što dobije određenu i stalnu njeku formu, razlikujemo razne kulture i u njima razne forme ... Forma ... ili stil nije ništa drugo, nego onaj momenat, kad ĉovjeĉja koja misao, ili ĉin, ili djelo dobije onaj izraz, koji ĉovjeka potpuno zadovoljava, tako da ga nastoji upravo u toj formi ponoviti, jer vidi, da je misao, ĉin ili djelo savršeno izraženo. Tako forma i stil stvara kulturu tradiciju". Ta tradicija omogućuje da kultura postoji, da traje i da se njeni nosioci uzajamno razumiju. To ujedno znaĉi da se kultura razvija "odozdo", nastaje iz samoga života, pomalo se kristalizira i onda se u društvu ustaljuje; ona se ne da nikakvima naĉinom oktroirati "odozgo". Kao i jezik, ona se razvija, održava i širi nesvjesno, i već je Tylor u svojoj znamenitoj definiciji kulture (1871) pored aktivnih stvaralaĉkih sposobnosti ĉovjeka u kulturi ispravno uočio i naglasio ulogu tih pasivnih navika. Tradicija je sama po sebi historijski pojam, i nije ĉudo da je etnologija, baveći se kulturom i njenim nosiocima, u praksi počela i dalje se razvijala kao historijska znanost. Karakteristiĉno je da su oni koji su se u tijeku vremena jaĉe odvajali od te temeljne linije u etnologiji redovno bili ljudi iz drugih struka, bez prave etnološ-

ke naobrazbe, najčešće i bez pravog poznavanja i uvažavanja iskustva ranijih etnologa i pionira etnološke znanosti, ali s jakom željom i nadom da dadu konačna objašnjenja, redukcio-
nistički (usp. naprijed, str. 36), na nižim razinama organi-
zacije stvarnosti (naročito psihološki ili sociološki*).

U ovom prilogu ne možemo ulaziti - a nije to ov-
dje ni potrebno - u teorijski problem opće podjele znanosti,
npr. koliko je opravdana i prihvatljiva stara podjela (po
predmetu) na "prirodne" i "duhovne" znanosti, ili novija (po
pristupu) na "nomotetske" i "idiografske" (Windelband, Rickert;
u smislu samog metodičkog pristupa, bez želje da se na toj o-
snovi izvrši bilo kakva trajna podjela znanosti, i Kroeber),
ili na "teorijske" i "historijske" (Popper, 1957: 143, vidi u
tom "fundamentalnu razliku" između sociologije, ekonomske teo-
rije ili političke teorije, s jedne, i socijalne, ekonomske
i političke historije, s druge strane) ili (kad se radi o čovje-
ku, što je i kod nas u praksi provedeno) na "društvene" i "hu-
manističke" znanosti. Za nas je ovdje važno da svaka od tih po-
djela na neki način odražava stvarnu razliku među različitim
"razinama", "redovima", "pojavnim vidovima" (sve troje Kroeber,
1952: 4), "sferama" ili kako god mi nazvali te različite vrste

* Uostalom, vjerojatno je da socijalne pojave ne čine jednu po-
sebnu razinu, recimo u ljestvici iznad psihičke a ispod kultur-
ne, nego su jedan poseban aspekt, koji postoji paralelno s hi-
storijskim aspektom ne samo "od paramecija naviše" (kako kaže
Redfield, 1952/1953: 736) nego i u svim pojavama stvarnosti,
od atoma i kristala, preko organskih spojeva, biljaka i životi-
nja, sve do ljudskoga društva. To zahtijeva i poseban pristup
takvim pojavama, kao što principijelno postoji i poseban histo-
rijski pristup za proučavanje svih pojava stvarnosti. U nekim
(Tschulog 1910, Du Rietz 1921) sustavima ili razdiobama biolo-
gije, kao neke vrste "nadznanosti" za brojne njene posebne dis-
cipline, podijeljene na osnovi njihovih specifičnih problema
istraživanja, postoji paralelno i podjela po predmetu, odnosno
predmetnosti istraživanja na idiobiologiju za pojedina bića i
na biosociologiju ili biocenologiju za zadrugu bića za svaku
od spomenutih posebnih disciplina. Kod ekologije npr. postoji
i idiobiološka autekologija i biosociološka sinekologija. Ovdje
međutim nije mjesto ni prilika da se u ovakva pitanja približe
ulazi.

organizacije pojava stvarnosti (Kroeber bi rekao "prirodnih pojava"), i da ta različna područja stvarnosti zahtijevaju različne pristupe i metode kod njihova znanstvenog proučavanja (usp. i Vranicki, naprijed, str. 19). U svakom slučaju kod naprijed spomenutih dihotomnih podjela etnologija bi se uvijek našla u drugoj grupi, bila bi dakle "duhovna", "idiografska", "historijska" ili "humanistička" znanost. U praktičnom metodičkom pogledu, kad se odlučujemo za ciljeve i način našega rada u etnologiji, važno je da smo svjesni toga što radimo i zašto radimo, koje su karakteristike etnologije kao znanosti. Tu ćemo se opet jednom pozvati na Kroebera (1947/1952: 107). Kao i lingvistika, ima i etnologija ove karakteristike: 1. njeni su podaci i izvodi na temelju njih nepersonalni, anonimni; 2. njena je orijentacija spontano historijska; 3. naglasak je kod nje na obrascu (ili strukturalnoj međusobnoj povezanosti), "daleko od tzv. 'funkcionalne' interpretacije uključujući i zadovoljavanje potreba, nagone, odnos poticaj-odgovor i druga objašnjenja koja 'rastvaraju' pojave kojima se bavimo u nešto što ide dalje od njih"; 4. objašnjenja ne u smislu Aristotelovih "eficijentnih uzroka" (uzroka u običnom smislu), nego u smislu njegovih "formalnih uzroka", tj. kad kao uzrok uzimamo postojanje drugih forma, bilo ranijih, sličnih, suprotnih ili srodnih; 5. umjesto iznalaženja uzroka u velikoj mjeri "razumijevanje" u smislu historijskih konteksta, važnosti i vrijednosnog značenja. Kroeber kaže (1947/1952: 107): "... očit je da se standardna etnografija, arheologija i obje vrste kulturne historije - ona za pojedine kulturne elemente (crte) i ona koja se bavi kulturama kao cjelinama - drže te lingvističke metode. Naprotiv svjesno funkcionalna antropologija, socijalna antropologija i sociologija imaju tendenciju da budu nehistorijske, redukcioniističke i zainteresirane za uzroke. --- To je razlika u cilju i interesu, ne u inherentnoj superiornosti bilo koje od tih procedura nad drugom". Na drugom mjestu u istom

članku (1947/1952: 108) Kroeber karakterizira "funkcionalno-socijalni pristup" kao mikroskopski, neposredan, analitički, upravljen na pojedince, zainteresiran za uzroke i posljedice i za praktično, dok je "komplementarni kulturno-historijski (tako po Kroeberu, ne kulturnohistorijski!) pristup makroskopski ili teleskopski i orijentiran na međusobne odnose i značenje nadosobnih produkata". Premda Kroeber kaže (1955/1966: 123) da je sociologija, općenito govoreći, upravljena na društvene aspekte, a "antropologija" na kulturne, ali da se one velikim dijelom i preklapaju, ipak na drugom mjestu (1957/1966: 140) spominjući "etnološku antropologiju" (koja ne ide za tim da bude praktična) upozorava da bi "prihvatanje ciljeva i stavova društvenih znanosti sa strane etnologije (tako Kroeber) i ostalog dijela kulturne antropologije i utapanje u njima moglo imati za posljedicu samo razvodnjavanje, spuštanje nišana s predašnjih meta". Stoga bi sva proučavanja koja se bave kulturom trebala "pojmovno jasno razlikovati društvene aspekte od kulturnih ... i baviti se njima odvojeno radi boljeg misaonog napredovanja. Do ponovnog povezivanja (resynthesis) može doći kasnije, i doći će ako je to izvedivo; ali nikakva ponovnog povezivanja ne može biti ako se ono pravi s elementima ili osobinama koje se dovoljno ne razlikuju" (1957/1966: 147/148). Ali kad se radi o potrebnom sakupljanju korpusa znanja u etnologiji, za razliku od npr. zoologije, "ima manje radnika, a neki od njih su više skloni ideološkoj distrakciji (rasijanosti, zbunjenosti, zastranjivanju)" (1957/1966: 151).

Po svemu dakle - po svojoj povijesti, po svom predmetu i po metodološkim razmišljanjima - etnologija je empirijska, fenomenološka, komparativna i historijska humanistička znanost, koja se bavi kulturnim aspektom čovjekova života, o-nim što čini čovjeka čovjekom, tj. kulturom i ljudima, dotično ljudskim grupama, kao nosiocima kulture. Baveći se kulturom "makroskopski" i "makrodinamički" etnologija je posebna vr-

sta "tematske" ("topical") povijesti, što joj omogućuje da utvrdi i izvjesne pravilnosti (v. naprijed, str. 35, toč. 18). Kao svaka historijska disciplina, ona je rekonstruktivna. "Bit je njena nastojanja da izgradi odabrane i rekonstruirane pojave - ne reprodukcija pojava kao takvih, što bi bilo i beskorisno i nemoguće - u signifikantne (znakovite) pojmovne odnose ili grupacije" (Kroeber, 1936/1952: 71; o potrebi "unaprijed smišljenog selektivnog gledišta" usp. i Popper, 1957: 150, i Bochenski, 1959: 132). Kao i velik dio historije u užem smislu, i etnologija je "statički deskriptivna, a ne narativna", tj. ona ne mora baš, a redovno ni ne može, utvrditi kronološki vremenski slijed, ali ona zato može "zadržati jedan historijski moment ili periodu radi analize njenih pojava i radi njihove ponovne integracije u fórmulacije koje karakteriziraju tu periodu ili kulturu" (Kroeber, ibidem). "Prirodna je posljedica toga što je historijski pristup vezan za pojave činjenica da (pri tom) proces ostaje (samo) sekundaran ili implicitan" (Kroeber, ibidem). U tomu je razlika prema prirodnoznanstvenom pristupu koji "razara pojave sistematskom analizom sa svrhom da izvuče procese, i stoga sam po sebi završava u apstrakcijama" (Kroeber, ibidem).

Sve to ne znači da se etnologija - radeći u smislu ovakvoga historijskoga pristupa i svojim metodama - ne mora osvrtnati na druge pristupe i znanosti koje se njima služe. Kod konačnog rješavanja pojedinih pitanja osjećat će se uvijek potreba da se etnolog posluži rezultatima drugih znanosti, naročito psihologije. Reichenbach (1951: 325) štaviše kaže da "svako historijsko istraživanje treba izvoditi znanstvenim metodama i sa psihološkim i sociološkim objašnjenjima". S time su se slagali, i slažu se, brojni etnolozi, među njima metodološki svjesno i Graebner u svojoj "Metodi". Ali jedno je održavati suradnju s drugim pomoćnim disciplinama i znanostima i služiti se kod eksplikativnog postupka njihovim rezultatima, a drugo pokušavati da sami obavimo njihov posao. Ovo posljednje etnolo-

zi su katkad radili "privremeno" - u nedostatku odgovarajućih istraživanja kod drugih, naročito kad nije bilo posebno formiranih specijalnih disciplina za određene vrste istraživanja - iako su bili svjesni da je čovjek u smislu fizičkom, biološkom, psihološkom, sociološkom, antropogeografskom, itd. predmet drugih, posebnih znanosti. Ipak se u takvom "privremenom" prelaženju granica svojega područja krije ne samo opasnost diletantizma nego to često znači i odvratanje pogleda od ciljeva i načina rada vlastite znanosti. U svakom slučaju to je rasipanje snaga na drugu problematiku. A takvih snaga etnologija ima malo, i prije su joj potrebne za izvršavanje njenih veoma opsežnih specifičnih zadataka. To vrijedi naročito za područja gdje tradicijska kultura još uvijek živi, premda je urbana civilizacija naglo potiskuje. Osim toga prava "interdisciplinarna" suradnja moguća je samo među stručnjacima koji dobro poznaju i svoju vlastitu struku, u kojoj su došli do potrebnih iskustava i rezultata, i koji dobro vladaju općim znanstvenim problemima i metodama.

Historija se, kako joj priznaje Lévi-Strauss 1949/1958: 1) "ograničila na svoj prvotni skroman i lucidan program" pa je "držeći ga se čvrsto, uspješno radila". Bila bi nenadoknadiva šteta za znanost uopće kad bi etnologija odstupila od takvoga jasnoga i prirodnoga stava. Njezini su historijski zaključci po prirodi stvari doduše kronološki neodređeniji nego kod povijesti u užem smislu ili kod arheologije, ali jedino ona može dati ono što druge historijske znanosti ne mogu. Konačno, "i malo historije - kad je već takva sudbina antropologa - bolje je nego nikakva", kaže Lévi-Strauss (ibidem: 12). Tà "čak i analiza sinkroničnih struktura ipak zahtijeva stalno pribjegavanje historiji" (Lévi-Strauss, ibidem: 21). A to je trebalo reći.

UPOTREBLJENA LITERATURA

- BENEDICT, Ruth (1934), Patterns of culture, 15. izdanje (1958), New York: The New American Library (Mentor Book).
- BOCHENSKI, I. M. 1959, Die zeitgenössischen Denkmethoden, Bern.
- BRATANIĆ, Branimir 1960, "Some similarities between ards of the Balkans, Scandinavia, and Anterior Asia, and their methodological significance", u: Selected papers of the Fifth International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences, Philadelphia, September 1-9, 1956, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- 1970, "Allgemeine und europäische Ethnologie heute. Einige Bemerkungen", u. Ethnologia Europaea, vol. II-III (1968-1969) = Erixoniana, I. Arnhem.
- (1973), "Ethnological cartography and atlases", u. Europe as a cultural area (World Anthropology Series), The Hague-Paris: Mouton Publishers (u tisku).
- BROMLEJ, J. V. 1973, Etnos i etnografija, Moskva: Nauka.
- DU RIETZ, G. E. 1921, Zur methodologischen Grundlage der modernen Pflanzensoziologie, Wien (citirano prema Hrvatskoj enciklopediji, 2, Zagreb 1941, s. v. Biologija.)
- EVANS-PRITCHARD, E. E. 1950, "Social anthropology: past and present", u. Man, vol. 50, no. 198. London.
- FILIPOVIĆ, Vladimir 1941, Logika za srednje škole, Zagreb.
- 1955, "Problem znanosti i znanstvene metodologije", u: Zbornik radova Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, knj. III, Zagreb: Školska knjiga.
- FISCHER, Hans 1971, "Völkerkunde", "Etnographie", "Ethnologie". Kritische Kontrolle der frühesten Belege, u: Zeitschrift für Ethnologie, Band 95, Heft 2, Braunschweig: Verlag Albert Limbach.
- FORDE, Daryll 1953, Diskusija u: An Appraisal of Anthropology Today, Chicago: The University of Chicago Press.
- 1970. "Ethnologie" (uvod), u: Encyclopaedia Universalis, vol. 6. Paris.
- FREEDMAN, Paul 1949, The principles of scientific research, London: Macdonald and Co.

- GAFFRON, Hans 1960, "The Origin of Life", u: The Evolution of Life (Evolution after Darwin I), Chicago: The University of Chicago Press.
- GRAEBNER, Fritz 1911, Methode der Ethnologie, Heidelberg: Carl Winters Universitätsbuchhandlung.
- 1923, "Ethnologie", u. Anthropologie (uredili G. Schwalbe i E. Fischer), Leipzig und Berlin: Verlag B. C. Teubner.
- ITS, R. F. 1974, Vvedenie v etnografiju, Leningrad: Izdatel'stvo Leningradskogo Universiteta.
- KROEBER, Alfred Louis 1935/1952, "History and science in anthropology", u. The Nature of Culture 1952, Chicago (prvi put objavljeno 1935).
- 1936/1952, "So called social science", u: The Nature of Culture, 1952, Chicago (prvi put objavljeno 1936).
- 1947/1952, "Causes in culture", u: The Nature of Culture, 1952, Chicago (prvi put objavljeno 1947).
- 1949/1952, "The concept of culture in science", u: The Nature of Culture, 1952, Chicago (prvi put objavljeno 1949).
- 1950/1952, "The history and present orientation of cultural anthropology", u. The Nature of Culture, 1952, Chicago (prvi put objavljeno 1950).
- 1952, The Nature of Culture, Chicago: The University of Chicago Press.
- 1953, "Concluding review", u. An Appraisal of Anthropology Today, Chicago: The University of Chicago Press.
- 1955/19566, "Integration of the knowledge of man", u. An Anthropologist Looks at History, 1966 (prvi put objavljeno 1955).
- 1957/1966, "What ethnography is", u. An Anthropologist Looks at History, 1966 (prvi put objavljeno 1957).
- 1958/1966, "The role of style in comparative civilizations", u: An Anthropologist Looks at History, 1966 (prvi put objavljeno 1958).
- 1960, "Evolution, history, and culture", u: The evolution of man (Evolution after Darwin, II), Chicago: The University of Chicago Press (pretiskano 1963. i 1966. i u: An Anthropologist Looks at History).

- 1966 (drugo izdanje), An Anthropologist Looks at History, Berkeley and Los Angeles: The University of California Press.
- LEACH, Edmund 1970, Lévi-Strauss (prijevod: Edmund Lič, Klod Levi-Stros, 1972), Beograd: Novinsko izdavačko preduzeće "Duga".
- LENIN, V. I. 1909, Materializam i empiriokriticizam (citirano u Vranickoga, 1961).
- LEVI-STRAUSS, Claude 1949/1958 (engleski prijevod 1963/1972). "Introduction: History and anthropology, u: Structural Anthropology, 1958 (prvi put objavljeno 1949).
- LEVI-STRAUSS, Claude 1954/1958 (engleski prijevod 1963/1972). "The place of anthropology in the social sciences and problems raised in teaching it", u: Structural Anthropology, 1958 (prvi put objavljeno 1954).
- 1958 (engleski prijevod 1963/1972). Structural Anthropology, Harmondsworth: Penguin Books, Ltd.
- 1960/1966, "The scope of anthropology" (= prijevod nastupnog predavanja na College de France, 5.1.1960), u: Current Anthropology, vol. 7 (1966), Utrecht.
- 1962/1966 = Klod Levi-Stross, Divlja misao, Beograd 1966: Nolit (prvi put objavljeno 1962).
- 1965/1966, "Anthropology: its achievements and future", u: Current Anthropology, vol. 7 (1966), prvi put objavljeno 1965.
- MALINOWSKI, Bronislaw 1929, The sexual life of savages in North-western Melanesia, London; Routledge & Kegan Paul, Ltd. (izdanje 1952).
- 1944 (pretisak 1969). A scientific theory of culture and other essays, London-Oxford-New York: Oxford University Press. - Nepotpuni i netočni prijevodi "Naučna teorija kulture", Beograd, 1970: Vuk Karadžić, i 1971: Prosveta (ovo posljednje u većoj knjizi "Magija, nauka i religija i druge studije").
- POPPER, Karl R. 1957, The poverty of historicism, Boston: The Beacon Press.
- PREOBRAŽENSKIJ, P. F. 1929, Kurs etnologii. Moskva.
- RADCLIFFE-BROWN, A. R. 1935/1969, "On the concept of function in social science", u: Structure and function..., 1969, London.

- 1969 (prvi put objavljeno 1952). Structure and function in primitive society, London: Cohen and West, Ltd.
- RADIĆ, Antun 1896, "Referati. Biblijografija", u: Sabrana djela I (1936), Zagreb: Seljačka Sloga.
- 1897, "Osnova za sabiranje i proučavanje grade o narodnom životu", u: Sabrana djela I (1936), Zagreb: Seljačka Sloga.
- 1913, "Naši narodni svatovi. Kulturno-socijologijska studija", u: Sabrana djela XVI (1938), Zagreb: Seljačka Sloga.
- REDFIELD, Robert 1953, "Relations of anthropology to the social sciences and the humanities", u: Anthropology Today. An Encyclopedic Inventory, Chicago: The University of Chicago Press. (Veoma loš i nepotpun prijevod: "Antropologija danas", Beograd, 1972: Vuk Karadžić.)
- REICHENBACH, Hans 1951, The rise of scientific philosophy, Berkeley and Los Angeles: The University of California Press.
- de ROHAN-CSERMAK, Géza 1967, "La première apparition du terme 'ethnologie'", u: Ethnologia Europaea, vol. I/3. Paris.
- 1970, članci "Ethnie" i "Ethnographie", u: Encyclopaedia universalis, vol. 6. Paris.
- STOCKING, George W. 1975, "Scotland as the model of mankind: Lord Kames' philosophical view of civilization", u: Toward a science of man. Essays in history of anthropology (World Anthropology Series), The Hague-Paris: Mouton Publishers.
- TOKAREV, S. A. 1958, Etnografija narodov SSR: Istoričeskie osnovy byta i kul'tury. Moskva: Izdatel'stvo Moskovskogo Universiteta.
- 1968, "Vvedenie", u: Osnovy etnografii, Moskva: Vysšaja škola.
- TSCHULOK, S. 1910, Das System der Biologie in Forschung und Lehre, Jena (citirano prema Hrvatskoj enciklopediji, 2, Zagreb, 1941, s. v. Biologija).
- TYLOR, Edward B. 1971 (5. izdanje, pretisak 1929). Primitive culture, London: John Murray.
- VRANICKI, Predrag 1961, Historija marksizma, Zagreb: Naprijed.
- WELLS, H. G. (s. a.) Povijest svijeta. Svakome jasna povijest života i čovječanstva, Zagreb: Narodno Djelo.

Ein Blick auf die 200 Jahre der ethnologischen Wissenschaft

(Die Zusammenfassung)

Den Anfang einer Wissenschaft im heutigen Sinne kann jene Zeit bezeichnen, als: a) die Notwendigkeit empfunden wurde, für das Studium eines gewissen Wirklichkeitsgebietes eine neue Wissenschaft zu gründen; b) für diese neue Wissenschaft auch ein neuer Name eingeführt wurde, der sich auch in ihrer weiteren Entwicklung behaupten konnte; c) die Bemühungen, für diese neue Wissenschaft ihren Gegenstand zu bestimmen und eine Arbeitsmethode aufzufinden, klargeworden sind. In einem flüchtigen Überblick wird die Geschichte der Ethnologie verfolgt. Nach einer "Vorgeschichte" in den ersten drei Vierteln des 18. Jahrhunderts, als die einzelnen von den genannten Bedingungen mehr oder weniger zum Vorschein gekommen waren (Lafitau, Vico, Goguet, die schottischen "Moralphilosophen", wie Ferguson und Lord Kames, und Anders Berch mit seinem "Methodus investigandi origines gentium ope instrumentorum ruralium"), kann man heute das letzte Viertel desselben Jahrhunderts, in welchem es zur Erfüllung aller genannten Kriterien kam, als Anfang der ethnologischen Wissenschaft betrachten (J.C. Gatterer 1775, A. C. Chavannes 1787; in die gleiche Zeit fällt die auch für Ethnologie belangvolle kulturhistorische Tätigkeit Herders). Der Name der neuen Wissenschaft kommt bei Gatterer in deutscher Form als "Völkerkunde" oder nach dem Griechischen als "Ethnographia" vor, bei Chavannes schon als "Ethnologie". In allen diesen Namen treten "Volk" oder "Völker" als Gegenstand der Ethnologie vor, und zwar mit Rücksicht auf die Stufe ihrer Kultur ("civilisation" bei Chavannes, bald aber auch ausdrücklich als "Kultur" genannt - T. F. Ehrmann 1806). Die Ziele und die Orientation der Ethnologie sind deutlich vom Anfang an historisch. Solche Orientation der Ethnologie wurde auch von A.-M. Ampere (zwischen 1830 und 1834) in seinem System der Wissenschaften festgesetzt. Dennoch kommt es, besonders in Frankreich nach der Revolution, zu einer Unterbrechung der begonnenen Richtung in der Ethno-

logie und zum Durchbruch der physischen Anthropologie, welche im zweiten Viertel des 19. Jh. mit der Ethnologie und mit der Sprachwissenschaft praktisch und organisatorisch ("ethnologische" Gesellschaften) zusammengeworfen wurde, was für eine Zeitlang die normale Entwicklung dieser Wissenschaften beeinträchtigt hatte. Nach dieser Unterbrechung, welche man doch niemals als völlig und absolut auffassen darf, folgt die "klassische" Periode der Ethnologie, in der sie endgültig als selbstständige Wissenschaft formiert und von der Gesellschaft allmählich als solche anerkannt wird. Wie im Anfang, steht auch jetzt als Ziel der Ethnologie das Trachten, die Geschichte, bzw. die geschichtliche Entwicklung des Menschen als eines Kulturwesens und seiner Lebensweise aufzudecken, im Vordergrund. Die glänzendsten Vertreter dieser Periode setzen in zäher Pionierarbeit weitreichende theoretische, methodische und organisatorische Grundlagen der jetzt endgültig gegründeten neuen Wissenschaft. Von bleibendem Wert blieben davon bis heute die berühmte Definition der Kultur als Gegenstand der Ethnologie, methodologische Bemühungen, nüchtern-mässige Überlegungen und wissenschaftlicher Optimismus E.B. Tylors, die Einführung der systematischen Feldforschung in Weltausmassen durch L.H. Morgan und die Organisatorischen Errungenschaften A. Bastians (Zeitschrift für Ethnologie, Berliner Museum, Gesellschaft). Die Überbetonung der an sich richtigen Idee der Evolution und ihre ideologisch gefärbte Vermengung mit einem unbegründeten Fortschrittsgedanken versteifte sich aber in der Ethnologie bald zu einem unbeweisbaren, trockenen unilinearen Schema, was etwas ganz anderes als Darwins Konzeption dieses Begriffes in der Biologie war (Darwin selbst hatte auch bessere methodische Gesichtspunkte für die historisch gerichtete Forschung als die meisten von seinen ethnologischen Zeitgenossen).

Die Schwächen des Evolutionismus riefen in Deutschland eine kulturhistorische Richtung hervor, welche in Gegensatz zu subjektiv aufgestellten evolutionistischen Schemata ihrer Vorgänger die historische Rekonstruktion in der Ethnologie auf einer objektiven Grundlage zu erbauen trachteten. Eine solche O-

bjektive Unterlage fanden sie - in Abwesenheit schriftlicher Dokumente - in der Verbreitung der Kulturformen im Raume, welche die früheren Kulturkontakte und ethnische Migrationen widerspiegelt. Dies führte zur Ausarbeitung einer Strengen heuristischen Methodik für die Feststellung der tatsächlichen Kulturbeziehungen und Zusammenhänge (F. Ratzel, F. Graebner, P.W. Schmidt). Während aber Graebners Anliegen in erster Reihe war, eine grössere Klarheit in der Abrenzung und Reichweite der Probleme zu erreichen und die Mittel für ihre Lösung auszuarbeiten, setzt Schmidt die Betonung mehr auf die Resultate, darunter auch auf den Begriff des "Kulturkreises" (der bei Graebner nur ein methodischer "Hilfsbegriff" war), und mitgerissen von dem "grandiösen Wanderungsbild der menschlichen Kulturen" (P.F. Preobraženskij) vergisst manchmal auf seine eigene Methode, macht aus ihr eine Theorie und verfällt in Schematismus und verfrühte Synthesen. Ebenso hat in Amerika die "Schule" von F. Boas als ihr erstes Ziel eine "Rekonstruktion der Menschheitsgeschichte" erklärt, aber dazu kommt dort immer mehr auch die "Wandlungsdynamik", das Interesse für die Prozesse selbst und eine psychologische Orientation (später eine besondere "psychologische Schule") zur Geltung.

Ganz anders verlief die Entwicklung in Frankreich, wo um den Soziologen E. Durkheim eine soziologisch-psychologische Gruppe entstand, welche auf die französische (und auch britische) Ethnologie starken Einfluss ausübte. Graebner hatte (1923) richtig gefühlt, dass es hier wie auch bei den "psychologisch orientierten Ethnologen der Boas' Schule" nicht mehr um die eigentlichen ethnologischen Stellungnahmen und Zielsetzungen ging, und charakterisierte ihre Arbeit an der Kulturanalyse trefflich als "eine Art Kulturchemie". --- Solche Abweichung von der traditionellen ethnologischen Linie tritt besonders radikal und oft aggressiv mit dem Auftreten des sogenannten Funktionalismus und einer eigentlich neuen Disziplin, der "Sozialanthropologie" (Hauptvertreter B. Malinowski, A.R. Radcliffe-Brown) zum Vorschein. Zum Unterschied von Malinowski erkannte aber Radcliffe-Brown, ein persönlich viel gemässigter

Mann und theoretisch ein tieferer Denker, dass es sich hier um etwas ganz verschiedenes von der traditionell historisch gerichteten Ethnologie handelt, und er hielt klar und im allgemeinen richtig ein "funktionelles Studium der Sozialsysteme unter dem Namen Sozialanthropologie" und ein "historisches und geographisches Studium der Völker unter dem Namen Ethnologie" auseinander. Das erstere ist nach Radcliffe-Brown nur ein Zweig der Soziologie, oder besser einer "theoretischen" oder "komparativen Soziologie", und dieses "theoretische", nomothetische Studium der Sozialinstitutionen stellt auf der Suche nach Gesetzmässigkeiten allgemeine Behauptungen auf. Das andere ist ein "historisches", idiographisches Studium, das spezielle oder Tatsachen-Behauptungen (factual statements) aufstellt.

Andererseits hat A.L. Kroeber in Amerika auch nach den genannten Abweichungen wichtige theoretisch-methodische Neuerungen zur eigentlichen ethnologischen Forschung beigetragen (die konsequente Absonderung des kulturellen von dem sozialen Aspekt der "soziokulturellen" Erscheinungen; die methodologische Konzeption von den Ebenen oder Ordnungen der Wirklichkeit; die Konzeption einer "deskriptiven Integration" als eine wesentliche Eigenschaft der historischen Stellungnahme in der Ethnologie; Erarbeitung der Konzeption der historischen Systemkonfigurationen - "systemic patterns"). Auch die Beiträge der neueren Sowjet-Ethnologie (S.A. Tokarew, J.W. Bromlej) sind von unterschiedlicher Wichtigkeit (Präzisierung des Gegenstandes und der Gegenständlichkeit der Ethnologie, besonders die scharfe Trennung des allgemeinen Gegenstandes, wie er in der Wirklichkeit auftritt, von der wissenschaftlichen Gegenständlichkeit, jenem Aspekt des realen Gegenstandes, der Forschungsgegenstand der bestimmten konkreten Wissenschaft oder Untersuchung ist; Durcharbeitung der Begriffe "Ethnos" und "ethnische Gemeinschaft").

Die beigelegte graphische Darstellung soll ermöglichen, den Anfang der Ethnologie, die Stillstände und Unterbrechungen in ihrer Entwicklung, ihre Aufstriege und Fälle, samt

den erwähnten Abweichungen und Abschweifungen mit einem Blick zu erfassen, alles, auf dem Hintergrund der wichtigeren historischen Ereignisse und in Verbindung mit grob schematisierten Hauptmomenten der Entwicklung jener anderen Wissenschaften, welche in irgendeiner Weise von Bedeutung für die Ethnologie sein könnten. Die Entwicklung der Ethnologie setzt sich fort, aber in ihrer Gänze ist sie nicht so weit fortgeschritten, wie die Pioniere dieses Zweiges der empirischen wissenschaftlichen Forschung gehofft hatten. Deswegen kann sie - nach 200 Jahren - noch immer als eine wenig ausgebildete Wissenschaft betrachtet werden.

In 19 Punkten werden mögliche Gründe für einen solchen Tatbestand erwogen. Diese sind sehr zahlreich und kompliziert. Verhältnismässig wenig waren die äusseren Ursachen (Naturkatastrophen, Kriege, ungünstige politische und ökonomische Situationen) an dieser langsamen Entwicklung der Ethnologie schuld. Wichtiger war der menschliche Faktor mit allen seinen Schwächen und Vorurteilen (jene "idola" aller Art, welche Francis Bacon der einzelnen und allgemeinen Menschennatur zuschrieb, besonders verschiedene Moden, platte Vulgarisationen, leerer Verbalismus usw.). Diese Schwächen kommen zwar in jeder menschlichen Tätigkeit zum Vorschein, sollten aber auch in der Wissenschaft nicht unterschätzt werden, besonders in einer humanistischen Wissenschaft, wo die menschlichen Lebensprobleme und Emotionen starken Druck auch auf den wissenschaftlichen Arbeiter ausüben. Der Einfluss des "Zeitgeistes" kann dazu führen, dass auch die Wissenschaftler auf die eigentlichen Probleme und Grenzen ihrer eigenen Disziplin vergessen und versuchen die Lebensprobleme zu lösen, welche nicht nur ausser ihrem wissenschaftlichen Bereich liegen, sondern oft nur durch das Leben selbst, durch jene gesellschaftliche und moralische Praxis der menschlichen Lebenserfahrung gelöst werden können.

Die Zurückgebliebenheit einer Wissenschaft kann aber auch aus ihr selbst hervorgehen, und die humanistischen Wissenschaften sind ganz besonders diesem Übel ausgesetzt. Die Ursachen dieser Art können unter anderem folgendes umfassen: eine

irrtümliche Auffassung der Wissenschaft als solchen, ihrer Arbeitsweisen und ihrer Ziele und Unkenntnis der allgemeinen wissenschaftlichen Methoden überhaupt; eine traditionell gewordene unadäquate Terminologie, die zur ernststen Begriffverwirrung führen kann; nur partizistische oder pragmatische Stellungnahme in der Forschung, die sich oft als wissenschaftlich unfruchtbar erweist; Wahl des unrichtigen Forschungsgebietes, dessen Beschaffenheit (ob z.B. gross oder klein) ganz verschiedene Erkenntnismöglichkeiten bieten kann; Mangel an Unterscheidung der unerlässlichen spezifischen Methode einer Wissenschaft, durch welche allein sie zu ihren Resultaten kommen kann, und der Übernahme der fertigen Ergebnisse anderer Wissenschaften, was zu einem *circulus vitiosus* führen kann (dazu gehört auch die irrtümliche Auffassung über den Sinn der sogenannten "Grenzforschungen"). Die wichtigsten Ursachen der Zurückgebliebenheit und Krisis in einer Wissenschaft scheinen aber das Unbewusstsein über den Unterschied zwischen ihrem allgemeinen Gegenstand und ihrer besonderen wissenschaftlichen Gegenständlichkeit, nach der sich ihre Stellungnahme, ihre Ziele und Forschungsmethoden richten sollen, zu sein und andererseits der Mangel an bewusster Unterscheidung zwischen heuristischen und explikativen Forschungsmethoden.

Es ist jedoch klar, dass die Ethnologie als eine historische Wissenschaft angefangen und diese ihre Haupteigenschaft bis heute behalten hat. Obgleich verschiedene Erscheinungen von verschiedenen Aspekten aus und mittels verschiedener Methoden untersucht werden können und müssen, gibt es jedoch "something in the nature of phenomena (or of our minds) which invites the historical approach as most easily fruitful in the uppermost level" (d.h. auf dem der Kultur, Kroeber). Dieses "Etwas" ist die Tradition als eine der wesentlichen Eigenschaften aller Kultur (zum Unterschied von der urbanen Zivilisation). Diese Tradition ermöglicht es, dass die Kultur besteht, dass sie fort dauert, und dass sich ihre Träger untereinander verstehen. Das bedeutet zugleich, dass sich die Kultur

entwickelt "von unten", dass sie aus dem Leben selbst entsteht, sich allmählich kristallisiert und sich dann in der Gesellschaft stabilisiert; sie kann auf keine Weise "von oben" aufoktroiert werden. Wie die Sprache, entwickelt sie sich, erhält sie sich und verbreitet sich unbewusst, und schon Tylor hat in seiner berühmten Definition der Kultur, neben den aktiven schöpferischen Fähigkeiten des Menschen auch die Rolle dieser passiven Gewohnheiten in der Kultur richtig erfasst und betont. Tradition ist von sich selbst ein historischer Begriff, und es ist kein Wunder, dass Ethnologie, indem sie sich mit der Kultur und mit ihren Trägern befasste, in der Praxis als eine historische Wissenschaft angefangen und sich entwickelt hat. --- Es wird nicht als nötig erachtet, die Berechtigung oder die Annehmbarkeit verschiedener allgemeiner Einteilungen der Wissenschaften (Natur-: Geisteswissenschaften, nomothetische: idiographische, theoretische: historische, gesellschaftliche: humanistische usw.) zu besprechen. Wichtig ist, dass jede von diesen Einteilungen irgendwie die tatsächliche Verschiedenheit widerspiegelt zwischen den verschiedenen "levels", "orders", "emergents", "Sphären" oder wie immer wir diese verschiedenen Organisationsarten der Wirklichkeitserscheinungen nennen möchten, und dass diese verschiedenen Wirklichkeitsgebiete verschiedene Stellungnahmen und Methoden bei ihrem wissenschaftlichen Studium erfordern. In jedem Falle würde sich Ethnologie bei den erwähnten dichotomischen Einteilungen jeweils in der zweiten Gruppe finden.

Nach alledem - nach ihrer Geschichte, nach ihrem Gegenstand und nach methodologischen Überlegungen - ist die Ethnologie also eine empirische, phänomenologische, komparative und historische humanistische Wissenschaft, die sich mit dem kulturellen Aspekt des menschlichen Lebens befasst, mit jenem, was den Menschen zum Menschen macht, d.h. mit der Kultur und mit den Menschen, bzw. Menschengruppen, als Trägern der Kultur. Wie jede historische Disziplin, ist sie rekonstruktiv. Das Wesen ihres Anliegens ist "the building-up of selected and recon-

structured phenomena - not the reproduction of phenomena, which would be at once useless and impossible - into significant conceptual relations or groupings" (Kroeber).

Das alles bedeutet nicht, dass die Ethnologie - indem sie im Sinne einer historischen Stellungnahme und mit ihren eigenen Methoden arbeitet - keine Rücksicht auf andere Stellungnahmen und auf die Wissenschaften, die sich ihrer bedienen, nehmen soll. Bei der endgültigen Lösung mancher Einzelfragen wird man immer die Notwendigkeit fühlen, dass sich der Ethnologe auch der Resultate anderer Wissenschaften, besonders der Psychologie, bedienen soll. Aber es ist eines, die Mitarbeit mit anderen Hilfsdisziplinen und -wissenschaften aufrechtzuerhalten und sich ihrer Resultate beim explikativen Verfahren zu bedienen, und etwas ganz anderes, ihre Arbeit selber verrichten zu versuchen. In jedem Falle ist das Vergeuden der Kräfte auf eine andere Problematik. Und solche Kräfte gibt es wenig in der Ethnologie, und sie sind unumgänglich nötig für die Erledigung ihrer sehr umfangreichen spezifischen Aufgaben. Und wenn Ethnologie ihre Funktion der Erwerbung neues Wissens im Kreise der anderen Wissenschaften tatsächlich erfüllen soll, muss sie sich selbst treu sein, eben - Ethnologie bleiben.